

Economisch-Statistische Berichten

Ideeën van Parkinson

★

Drs. J. Poot

Uitvoeringsniveau en bouwkosten

★

Drs. M. van Amelsvoort

Prijsstabilisatie, inflatoire druk en
overbesteding

★

Drs. E. Kaptein

Russische economen op het congres
van het Institut International de
Statistique te Brussel

★

De Miljoenennota 1959

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

43e JAARGANG

No. 2150

WOENSDAG 17 SEPTEMBER 1958



COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING



Spuistraat 172

Amsterdam

KAS-ASSOCIATIE N.V.

Bewindvoering

BETALEN · BEWAREN · BEHEREN

Refereer aan annonces in „E.-S.B.”



Wij belasten ons met het bewaren en administreren van Uw effectenbezit, in welk geval wij adviseren bij emissies en o.a. zorgen voor het knippen en verzilveren van coupons en dividendbewijzen, het nazien van uitlotingen en het incasseren van aflosbare obligaties.

**Nederlandsche
Handel-Maatschappij, N.V.**

Hoofdkantoor: Amsterdam, Vijzelstraat 32
98 kantoren in Nederland



R. Mees & Zoonen
Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

*Amsterdam · 's-Gravenhage
Delft · Schiedam · Vlaardingen
Ablasserdam*

*verlenen gaarne hun
goede diensten, o.m.
bij het*

*kiezen van beleggingen
sluiten van auto-, w.a.,
fraude- en berovings-
verzekeringen*

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam 6.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam 6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—; overige landen f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B. fr. 400). Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam 6.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H.W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Ideeën van Parkinson

Onlangs kon men in een courantenverslag van een gemeenteraadsvergadering in één onzer grote steden lezen, dat een van deze raad deel uitmakende politieke groepering de beperking van het effect van Parkinson in haar vaandel heeft geschreven. Uit het feit, dat de verslaggever niet nader aanduidde wat hieronder moet worden verstaan, zou men kunnen afleiden, dat de destijds in „The Economist” gelanceerde „Wet van Parkinson” wordt geacht ook in het Nederlandse begrippenapparaat te zijn opgenomen. Voor degenen, die nochtans bij lezing van de betreffende passage in het verslag tot de pijnlijke constatering kwamen dat zij deze wet nog niet geheel onder de knie hadden, is er gelegenheid deze leemte in hun kennis op te vullen: Parkinson's Law, de in een fraaie formule uitmondende verklaring voor de gestage groei van het ambtelijk apparaat, is, tezamen met een negental essays over andere vraagstukken, in boekvorm verschenen¹⁾. Beter dan uit een opsomming van de soms versluierde titels dezer opstellen kan de lezer zich uit de hier volgende „grepen” een beeld vormen van hetgeen dit boek te bieden heeft.

In „The short list” bijv. ontvouwt de auteur zijn ideeën omtrent personeelsselectie. Van de thans of in het verleden „gebruikelijke” methoden om uit een stroom van reflectanten de juiste man te distilleren, t.w.: de oud-Engelse — „Bent U soms familie van de Hertog van . . .?”; de nieuw-Engelse — „Welke school heeft U bezocht en welke takken van sport beoefent U?” —; de oud-Chinese — een meerdaags vergelijkend schriftelijk examen in poëzie en wetenschap —; de nieuw-Chinese — „Laten wij Dr. Tan vragen of hij denkt dat Dr. Lim iets voor het baantje voelt” — en het psychologisch onderzoek, acht hij de laatste veruit het minst doeltreffend. „The defect in the intelligence test is that high marks are gained bij those who subsequently prove to be practically illiterate. So much time has been spent in studying the art of being tested that the candidate has rarely had time for anything else”. Efficiënter dan enig andere methode is het zodanig redigeren van personeelsannonces, dat er slechts één man, „the right man”, op reageert. De door Parkinson gegeven voorbeelden van annonces zijn meesterlijk in hun extremitet.

In het vlak der efficiency liggen ook Parkinsons methode om te weten te komen wie de belangrijkste persoon op een receptie of cocktail-party is en zijn verhandeling over de grootte van commissies en ministerraden. In deze laatste illustreert hij o.a. aan de hand van de Britse historie, dat

¹⁾ C. Northcote Parkinson: „Parkinson's Law or The Pursuit of Progress”, met illustraties van Oscar Lancaster. John Murray, London 1958, 122 blz., f. 8 geb.

zich binnen te groot en onhanteerbaar geworden kabinetten een kleinere groep gaat vormen, die „workable” is. Met behulp van een ingewikkelde formule, waarin o.a. voor de bloeddruk der oudste zitting hebbende leden een plaats is ingeruimd, kan de inefficiency-coëfficiënt van commissies en ministerraden worden bepaald. Ten gerieve van belanghebbende lezers zij vermeld dat deze ligt tussen 19,9 en 22,4, waarbij het cijfer achter de komma betrekking heeft op „those absent for a part of the meeting”. Kostelijk ook is het verhaal van de lieden die in 2½ minuut besluiten tot de bouw van een atoomreactor van £ 10 mln., maar drie kwartier delibereren over een £ 350 kostende rijwielbewaarplaats. De verklaring voor deze disproportionaliteit is eenvoudig: in tegenstelling tot een atoomreactor liggen £ 350 en een fietsenstalling binnen ieders voorstellingsvermogen; daàr kan dus flink over worden gepraat. Parkinsons opstel ten slotte, waarin, wederom aan de hand van tal van voorbeelden uit heden en verleden, wordt betoogd dat de levensvatbaarheid en het belang van organisaties kunnen worden beoordeeld aan de hand van de gebouwen waarin zij zijn gevestigd — alleen organisaties wier groei een einde heeft gevonden, hebben de tijd om aan een fraai kantoor te gaan denken; de belangrijke en bloeiende hebben wel wat anders te doen en zijn slecht gehuisvest — is ook met Nederlandse voorbeelden aan te vullen. Dat Parkinson schrijver dezes ten zeerste aan zich heeft verplicht door „publishing organizations” als voorbeeld van de laatste categorie te noemen, zal een ieder die wel eens moeizaam de vele trappen naar het redactie bureau van dit blad heeft beklommen, kunnen aanvoelen.

Tot zover een kleine greep uit Parkinsons ideeënschat. De lezer zal hebben begrepen, dat de auteur op knappe wijze de draak steekt met zaken die we zwaar plegen te nemen. Hij is daartoe in staat omdat hij fantasie paart aan ervaring en kennis van zaken. De lezers zullen, al naar hun aard en instelling, verschillend op dit boek reageren. Querulanten zullen er woeste vreugde uit putten; lieden die de problemen des levens met loodzware ernst benaderen, zullen er door worden geschokt en eerst na lezing van een degelijk jaarverslag van een degelijke onderneming, waarin zij kunnen zien dat het, ondanks alles wat Parkinson zegt, tòch goed gaat, hun evenwicht hervinden. Voor beide categorieën is de waarschuwing „Niet alles wat Ge leest is waar” op haar plaats. De „rijpere” lezer, die weet vast te stellen waar de „Wahrheit” ophoudt en de „Dichtung” begint en doordrongen is van het feit, dat ware humor stoelt op ernst, zal met dit boek menig kostelijk uur beleven. Hem zij het warm aanbevelen!

Z.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Ideeën van Parkinson, door Drs. J. H. Zoon	707	Boekbesprekingen:	
Uitvoeringsniveau en bouwkosten, door Drs. J. Poot	708	Dr. C. H. Elbers: Reservering in het particuliere bedrijfsleven en bij overheidsbedrijven, bespr. door Prof. Dr. P. L. van der Velden	718
Prijsstabilisatie, inflatoire druk en overbesteding, door Drs. M. van Amelsvoort	712	B. Thomas (editor): Economics of International Migration, bespr. door Dr. R. L. Beukenkamp	720
Russische economen op het congres van het Instituut International de Statistique te Brussel, door Drs. E. Kaptein	714	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. M. P. Gans	720
Aantekening:		Notities:	
De Miljoenennota 1959	715	Ter navolging	713

Schrijver betoogt in dit artikel dat de landelijke stijging van de bouwkosten tijdens het bouwcapaciteitsbeleid in belangrijke mate is toe te schrijven aan het optrekken van het uitvoeringsniveau van de woningwetsector in de grote stad, en dat het woningbeleid, naar aanleiding van de kapitaal-schaarste, overwegend dient te worden gericht op het definitief drukken van de bouwkosten, alsmede dienstbaar moet worden gemaakt aan de spreiding van onze bevolking en de evenwichtige opbouw der gemeenten. Deze doeleinden behelzen volgens schrijver op elkaar afgestemde en hetzelfde effect beogende maatregelen als: de beperking van de bouw in de overige sectoren, eerder opvoering dan drukken van het loonniveau, spreiding van de woningwetbouw over de middelgrote gemeenten en bevordering van de particuliere bouw voor de middengroepen.

De woningbouw schijnt over het dieptepunt heen te zijn. Na de scherpe daling van het uitvoeringsniveau van 102.163 woningen op 1 september 1957 tot 84.113 op 1 mei 1958, is het sedertdien regelmatig gestegen tot bijna 87.000 op 1 augustus 1958. Vanzelf rijst de vraag: zullen ook de bouwkosten, die sedert de daling van het uitvoeringsniveau eveneens gedaald zijn, nu weer gaan stijgen? Want zoals bekend zoeken velen een rechtstreeks verband tussen stijging van het uitvoeringsniveau en stijging van de bouwkosten.

De oorzaak zou dan zijn de spanning op de arbeidsmarkt, als gevolg van het tekort aan bouwvakarbeiders. Nu is deze correlatie, zoals hierna zal blijken, minder positief dan wel wordt voorgesteld. Overigens lijkt de vraag naar de stijging van de bouwkosten enigszins voorbarig. Het huidig uitvoeringsniveau van ca. 87.000 ligt immers beduidend lager dan de top van 102.000 op 1 september van het vorig jaar, waaruit afgeleid zou kunnen worden, dat de spanning geweken is. Maar daarnaast moet worden gesteld, dat het aantal bouwvakarbeiders in de woningbouw evenzeer is gedaald. Althans in Zuid-Holland, dat als graadmeter kon dienen voor de ontwikkeling in het gehele land, kan dat worden geconstateerd (aantal bouwvakarbeiders werkzaam in de woningbouw per 1 september 1957 en 1 augustus 1958 resp. 18.994 en 16.425).

Bovendien: wat zijn de gevolgen van de invoering van de C.A.O.? Indien de overige bedrijfstakken minder door de recessie worden getroffen, zullen er nog meer bouwvakarbeiders afvloeien. Voorts is het niet denkbeeldig, dat de arbeidsproductiviteit sterker zal afnemen dan de voorgenomen vermindering van de lonen der bouwvakarbeiders. Zo gezien is spanning op de arbeidsmarkt niet uitgesloten, zeker niet als het uitvoeringsniveau stijgt. M.a.w.: *het is waarschijnlijk, dat er binnenkort een einde zal komen aan de onlangs opgetreden daling van de bouwkosten.*

Of de bouwkosten al dan niet zullen stijgen, hangt echter mede af van de hoeveelheid werk in de overige bouwsectoren. Over de ontwikkeling daarvan zijn wij niet gerust. Zoals bekend, heeft de Regering deze bouw vrijgegeven ter bestrijding van de werkloosheid onder de bouwvakarbeiders als gevolg van de daling van het uitvoeringsniveau in de woningbouw. Dit beleid schijnt succes te hebben, zoveel

Uitvoeringsniveau en bouwkosten

succes, dat het wellicht repercussies zal hebben op het gebied van de woningbouw.

In Zuid-Holland is bijv. het aantal arbeiders in genoemde sector, over een korte periode, sterk toegenomen, nl. van 10.580 op 1 juni 1958 tot 11.400 op 1 augustus 1958. Het aantal verleende bouwvergunningen is ongeveer verdubbeld: het beliep de eerste 7 maanden van dit jaar een bedrag van f. 131 mln. (op jaarbasis f. 230 mln.) tegenover f. 115 en f. 110 mln., resp. in geheel 1957 en 1956. Voor Nederland is deze stijging minder sterk (resp. f. 700 mln., op jaarbasis f. 1.200 mln. tegenover f. 1.017 en f. 1.065 mln.). De nog te verwerken bedragen in gebouwen boven de f. 10.000 betroffen voor Nederland per 1 januari 1957 en 1 januari 1958 resp. f. 666 en f. 658 mln., per 1 april 1957 en 1958 resp. f. 695 en f. 738 mln. (toeneming f. 43 mln.) en per 1 juli 1957 en 1958 resp. f. 673 en f. 715 mln. (toeneming f. 42 mln.).

Gelet op deze bedragen is het aannemelijk, dat nog meer bouwvakarbeiders uit de woningbouw zullen afvloeien naar de bouw in de overige sectoren, ongeacht de hogere lonen, die daar wellicht kunnen worden betaald. *Het is duidelijk, dat een eventuele stijging van de bouwkosten niet eenzijdig mag worden toegeschreven aan de stijging van het uitvoeringsniveau in de woningbouw, maar mede een gevolg kan zijn van de sterk toegenomen activiteit in de overige bouwsectoren.*

Aangezien het van groot belang is dat een stijging van de bouwkosten wordt voorkomen, dient er allereerst voor te worden gezorgd, dat niet teveel bouwwerken in de sectoren buiten de woningbouw in uitvoering worden genomen. Maar tevens heeft het zin na te gaan welke maatregelen in de woningbouw moeten worden genomen. De ervaringen tijdens het capaciteitsbeleid kunnen wat dit betreft goede aanwijzingen geven. *Dan blijkt nl., dat de stijging van de bouwkosten niet zonder meer uit de stijging van het uitvoeringsniveau hoeft te volgen, maar dat dit o.a. afhankelijk is van de omstandigheid hoe en waar dit uitvoeringsniveau wordt opgevoerd.*

Het verdient dan aanbeveling het uitvoeringsniveau te onderscheiden naar het uitvoeringsniveau van de woningwetbouw en dat van de particuliere bouw. Welke sector heeft nu de meeste invloed op de prijsbeweging gehad? Het ligt voor de hand te veronderstellen: die sector waar het

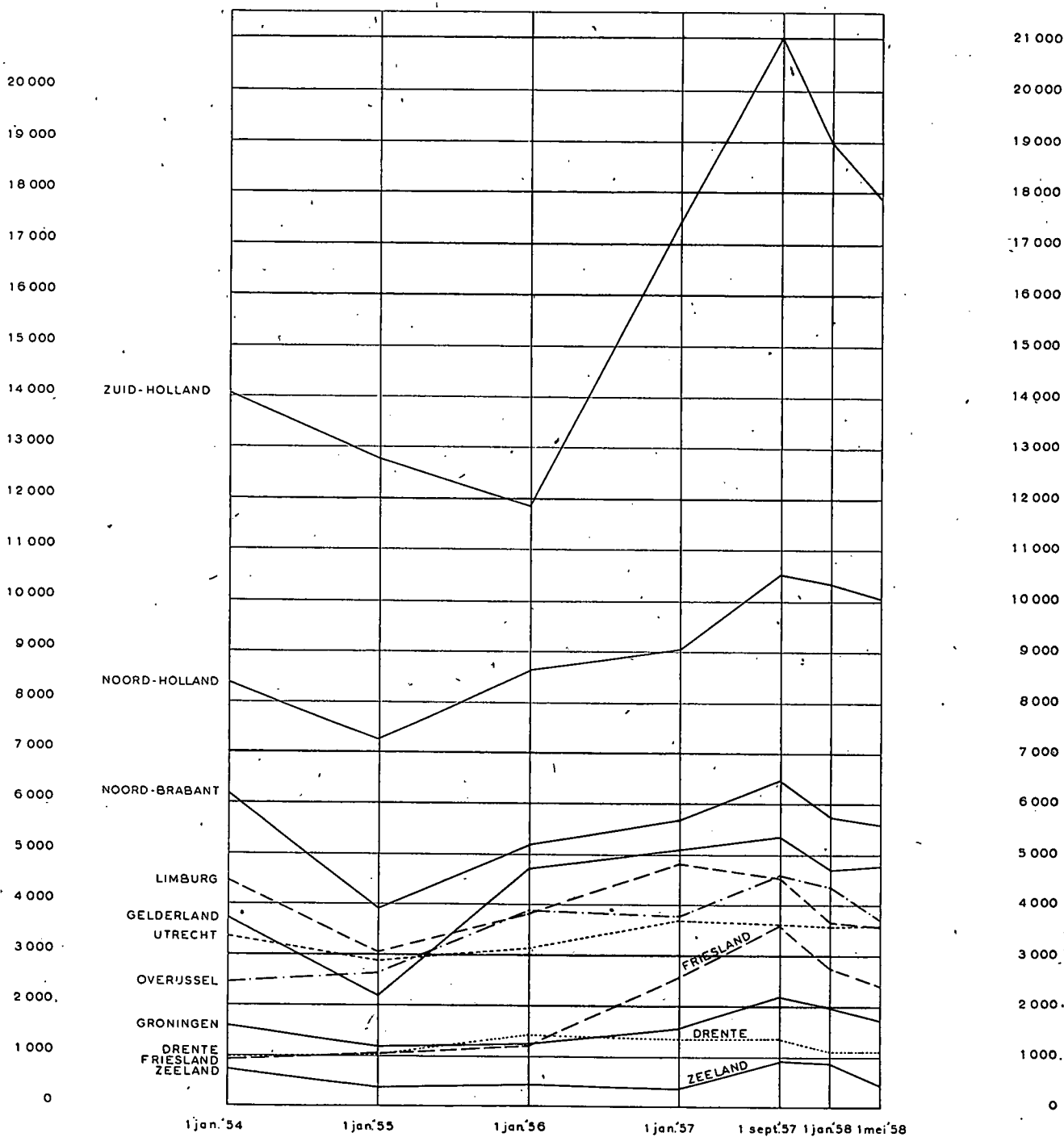
uitvoeringsniveau het sterkst gestegen is. Deze veronderstelling behoeft echter niet zonder meer juist te zijn. Het is immers heel goed mogelijk, dat zelfs al zou het uitvoeringsniveau van de particuliere bouw minder sterk gestegen zijn, toch zijn effect op de prijsbeweging het grootst is. Oorzaak zou dan de omstandigheid zijn, dat de particuliere bouw grotendeels voor de welgestelden zou bouwen en uit dien hoofde hogere lonen kan betalen, wat ook invloed heeft op de lonen van de bouwvakarbeiders in de woningwetsector. Inderdaad schijnt daar een zeker verband tussen te

hebben bestaan, al moet hieraan worden toegevoegd, dat dit geringer is, naarmate, zoals de laatste tijd het geval is, meer voor de middengroepen wordt gebouwd. Overigens blijkt, zoals hierna zal worden aangetoond, uit de ontwikkeling van het prijspeil in de grote stad, dat de stijging niet in de eerste plaats aan de particuliere bouw kan worden toegeschreven.

Wat nu de ontwikkeling van het uitvoeringsniveau over geheel Nederland betreft, blijkt dit ten aanzien van de woningwetbouw aanmerkelijk sneller te zijn gestegen dan bij de

GRAFIEK 1.

UITVOERINGSNIVEAU WONINGWETBOUW (per provincie)



particuliere bouw. Gedurende het capaciteitsbeleid steeg het totale uitvoeringsniveau van 76.122 op 1 januari 1956 tot 102.163 op 1 september 1957, d.w.z. met 34 pCt.; het uitvoeringsniveau in de woningwetsector steeg echter met 41 pCt., nl. van 45.356 tot 64.022, dus met 18.500, terwijl dat in de particuliere sector met slechts 7.500 woningen, nl. van 30.766 tot 38.141 of met 24 pCt. toenam. *Ongetwijfeld bestaat er dus verband tussen de stijging van het uitvoeringsniveau in de woningwetsector en de stijging van de bouwkosten.*

Nergens is, zoals grafiek 1 aangeeft, het uitvoeringsniveau in de woningwetsector zo sterk gestegen als in het westen, met name in Zuid-Holland, niet alleen absoluut maar ook relatief. Het is bekend dat aldaar eveneens de bouwkosten zeer sterk zijn gestegen. Maar nogmaals, hierbij mag niet buiten beschouwing worden gelaten het feit, dat ook nergens anders de economische bedrijvigheid, met name in de utiliteitssector, zo groot is als in dat gebied. De stijging van de bouwkosten kan nog verder gelokaliseerd worden. Het blijkt dan met name de grote steden te zijn (zie grafiek 2) waar het uitvoeringsniveau in de woningwetsector het eerst en het sterkst is gestegen. Bekend is, dat aldaar de bouwkosten eveneens het eerst en het sterkst zijn toegenomen. Een illustratie hiervan is het feit, dat momenteel in één onzer grote steden woningwetwoningen, die in het begin van het capaciteitsbeleid gegund zijn, aangeboden worden voor f. 22 per week, terwijl in de randgemeenten gelijkwaardige woningen worden verhuurd voor f. 16 per week, hetgeen uitsluitend toe te schrijven is aan het grote verschil in bouwkosten.

Dat de invloed van de particuliere bouw op deze ontwikkeling van het prijspeil vrijwel geheel mag worden verwaarloosd volgt uit grafiek 3. Daaruit valt op te maken, dat, terwijl in de grote stad het uitvoeringsniveau in de woningwetsector sterk is gestegen, dat in de particuliere sector vrij constant is gebleven. Daarentegen is volgens grafiek 4 in de aangrenzende bouwdistricten het aandeel van de particuliere bouw sterk toegenomen¹⁾. Bovendien

zijn aldaar de bouwkosten minder sterk gestegen. *Conclusie: de landelijke stijging van de bouwkosten tijdens het bouwcapaciteitsbeleid is in belangrijke mate toe te schrijven aan het optrekken van het uitvoeringsniveau van de woningwetsector in de grote stad.*

Uit een oogpunt van prijsbeleid is het dus niet erg verstandig geweest het uitvoeringsniveau van de grote stad, althans in de woningwetsector, zo sterk op te voeren. Op zichzelf is het optrekken van het uitvoeringsniveau natuurlijk wel te motiveren uit de grote woningnood in de grote stad. Maar het blijft de vraag, of dit eenzijdig door optrekking van de woningwetsector had moeten geschieden. Want vraagt men naar de oorzaken van de optrekking van de bouwkosten juist in de grote stad, dan ligt het voor de hand te veronderstellen, dat één oorzaak is geweest de monopoliepositie van de woningwetbouw. Daartegenover verkeerde de opdrachtgever in een zwakke positie, want de grote stad gevoelde zich ingevolge haar grote woningnood, nu onder het capaciteitsbeleid de gelegenheid gegeven werd, gedrongen zo veel mogelijk en in zekere zin tot iedere prijs te bouwen.

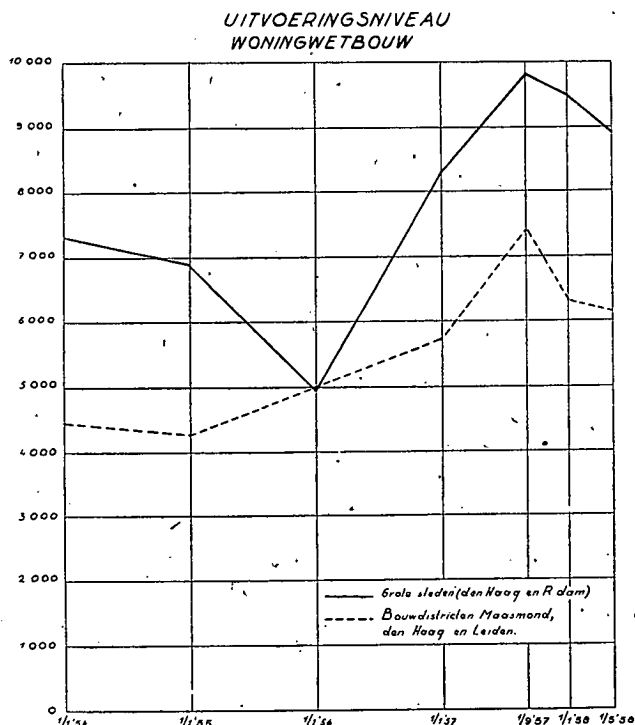
Wanneer nu de financiële positie van ons land kennelijk niet toelaat dat de woningbouw zo snel wordt opgelost als de bouwcapaciteit toelaat — daar geven immers de regeringsmaatregelen blijk van — dan is het zeker zaak met de beperkte middelen zoveel mogelijk te bouwen, d.w.z. zo goedkoop mogelijk te bouwen met inachtneming van de kwaliteit. Goedkoop bouwen betekent nl. in dit geval ook méér bouwen. Dit moet het eerste en voornaamste doel zijn van het woningbeleid. De huidige subsidieverdeling is daarop nog onvoldoende afgestemd. Als het nl. de bedoeling is de huren d.m.v. bijdragen in de onrendabele top zo

1) De op de grafieken vermelde bouwdistricten vormen in de naaste omgeving van de grote stad een organisatie van overwegend middelgrote gemeenten, ter opvoering van de woningproductie. De bouwdistricten kregen in 1957 meer woningen gereed dan de grote steden:

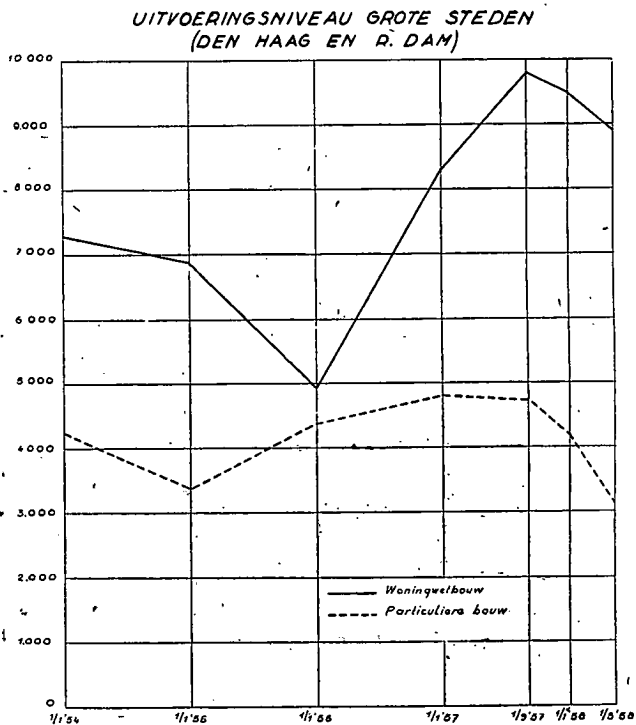
Rotterdam: 3.909; Maasgebied: 4.338

Den Haag: 2.659; district Den Haag: 3.018.

GRAFIEK 2.



GRAFIEK 3.



laag mogelijk te houden, dan heeft de verdeling van de subsidies, zoals hiervoor is gebleken, in bepaalde gevallen een averechts effect gehad. Maar een lagere huur moet niet het enige doel zijn. Een all-round woningbeleid dient eveneens gericht te zijn op spreiding van de bevolking en een evenwichtige opbouw van de gemeente.

Goedkope „meer” bouw.

Dit betekent spreiding van de woningwetbouw over de middelgrote gemeenten en niet een monopoliepositie en concentratie van de woningwetbouw in de grote stad. Dit houdt bovendien in zo nodig de beperking van de bouw in de overige sectoren. Ten slotte betekent dit desnoods hogere lonen dan de C.A.O. thans voorschrijft. Het drukken van lonen d.m.v. administratieve maatregelen, leidt zowel op korte als op lange termijn tot dure woningen. Op korte termijn leidt het drukken van het loon tot vermindering der arbeidsproductiviteit en tot afvloeiing van bouwvakarbeiders, dus tot een geringere produktie. Natuurlijk kan de Overheid de overblijvende arbeiders dwingen voor een lager loon meer te presteren, indien de Regering dan ook maar bereid is de consequentie te aanvaarden van een woningproduktie, die permanent aanmerkelijk lager ligt dan de huidige. Lage lonen betekenen ook op lange termijn dure woningen. De woningbouw is mede daarom zo duur, omdat hij onvoldoende geïndustrialiseerd is. De beste stimulans voor industrialisatie van de woningbouw zijn niet lage maar hoge lonen. Overigens is de bottle neck bij de bouwkosten niet het hoge loon van de bouwvakarbeiders, maar de pre-kapitalistische structuur van het bouwbedrijf²⁾.

Spreiding der bevolking.

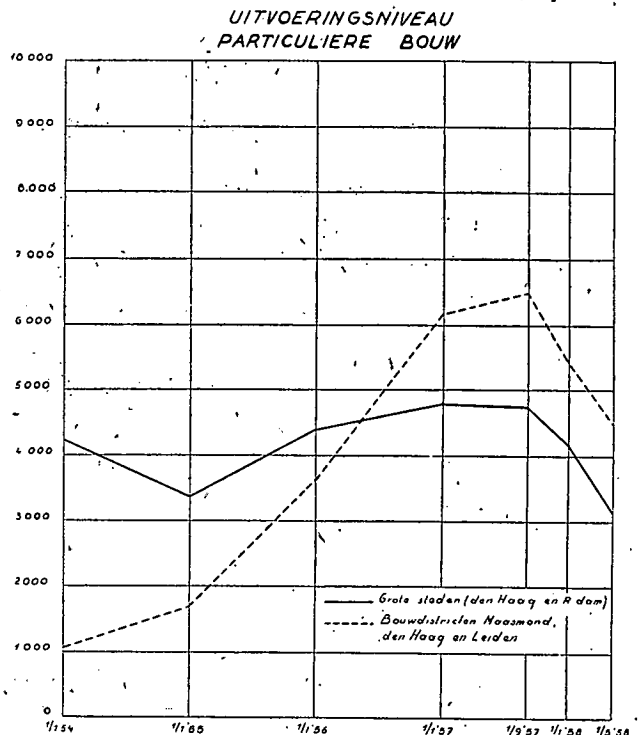
Dit betekent enerzijds spreiding van de woningwetbouw, anderzijds stimulering van de particuliere bouw. Zoals grafiek 4 aantoont, is 'in Zuid-Holland tijdens het capaciteitsbeleid de premiebouw in de middelgrote gemeenten in tegenstelling tot in de grote stad sterk toegenomen. Blijkens de migratiecijfers heeft dit mede de bevolkings spreiding in de hand gewerkt en indirect het woningtekort van de grote stad verminderd. (Voorbeeld: het binnenlands vertrekoverschot van Den Haag bedroeg in 1957 ongeveer 1.800 gezinnen, waarvan de helft in de randgemeenten is gevestigd). Met name nu de particuliere bouw voor de middengroepen is gaan bouwen in een prijsklasse, soms lager dan de woningwetbouw in de grote stad, kan hij een belangrijk hulpmiddel worden voor de spreiding van onze bevolking en voor het drukken van de bouwkosten.

Evenwichtige opbouw gemeente.

Dit betekent stimulering van de particuliere bouw voor

²⁾ Zie ons artikel: „Waarom zijn onze huizen zo duur?” in „Nederlandse Gedachten” van 30 november 1957.

GRAFIEK 4.



de middengroepen, met name in de grote stad. De laatste tijd valt in vele gemeenten het accent te eenzijdig op de woningwetbouw. Dit staat de harmonische opbouw van de gemeente in de weg, het leidt bovendien tot monopolieposities, dus tot hogere prijzen. Prijsverlaging wordt echter in de hand gewerkt als de premiereregeling nog meer dan thans wordt afgestemd op het beginsel van: „hoe lager de bouwkosten, des te hoger de premie”; m.a.w. indien de premiereregeling geheel op de middengroepen wordt gericht.

Samenvatting.

Het woningbeleid dient naar onze mening juist naar aanleiding van de kapitaalschaarste overwegend te worden gericht op het definitief drukken van de bouwkosten, alsmede dienstbaar te worden gemaakt aan de spreiding van onze bevolking en de evenwichtige opbouw der gemeenten. Deze doeleinden behelzen op elkaar afgestemde en hetzelfde effect beogende maatregelen als: de beperking van de bouw in de overige sectoren, eerder opvoering dan drukken van het loonniveau, spreiding van de woningwetbouw over de middelgrote gemeenten en bevordering van de particuliere bouw voor de middengroepen.

's-Gravenhage.

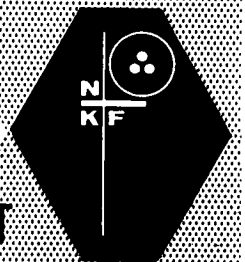
Drs. J. POOT.

(Advertentie)

STAPEL

Met papier en met plastic geïsoleerde kabels voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie Kabelgarnituren, koperdraad en koperdraadkabel. Staal draad en staalband.

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK · DELFT



Schrijver gaat globaal na welke rol het prijsbeleid in de achter ons liggende jaren heeft gespeeld. Zijn conclusies zijn, dat de prijsstabilisatiepolitiek wat het peil van lonen en prijzen betreft succes heeft gehad, en wat de overbesteding aangaat een dubbele rol heeft gespeeld. De inflatoire druk van het vraagoverschot op de prijzen is vrijwel zonder effect gebleven; het ontstaan van inflatoire druk aan de aanbodzijde is in ieder geval in de consumptieve sector voorkomen. De gevreesde loon-prijs-spiraal is niet opgetreden, terwijl het nominale kostenpeil minder is gestegen dan bij afwezigheid of mislukking van de prijspolitiek het geval zou zijn geweest. Anderzijds heeft het vraagoverschot aanvankelijk, onder invloed van de prijsstabilisatie geleid tot een grotere mate van overbesteding dan bij meer vrijheid in de prijsvorming vermoedelijk zou zijn opgetreden. Daarna heeft de prijspolitiek evenwel haar bijdrage geleverd voor het tot stand komen van een reële loondaling, en via deze tot het beëindigen van de overbesteding.

Prijsstabilisatie, inflatoire druk en overbesteding

Sinds het begin van 1955 heeft Minister Zijlstra een politiek gevoerd die gericht was op stabilisatie van het algemene prijspeil, teneinde de invloed van een aantal factoren, die een opwaartse druk op de prijzen uitoefenden, tegen te gaan. Toen de toestand van de Nederlandse volkshuishouding in 1956 snel slechter werd, heeft de Regering voorts een aantal maatregelen genomen die meer rechtstreeks op de oorzaken van de ontwikkeling gericht waren. Deze maatregelen hebben intussen het gewenste gevolg gehad, en worden thans voorzichtig en geleidelijk verzacht. Minister Zijlstra heeft onlangs aangekondigd dat hij weliswaar niet het doel maar dan toch de methode van zijn prijspolitiek zal wijzigen. Het lijkt daarom nu een geschikt ogenblik om eens globaal na te gaan welke rol het prijsbeleid in de achter ons liggende jaren heeft gespeeld. Een gedetailleerd onderzoek is nog niet mogelijk omdat daarvoor nog niet voldoende cijfermateriaal ter beschikking staat. De maatregelen tot beperking van de bestedingen zullen bij ons onderzoek op de achtergrond moeten blijven, hetgeen niet betekent dat zij een minder grote rol gespeeld zouden hebben.

De periode 1955-1957 werd gekenmerkt door opwaartse druk op de prijzen, uitgeoefend door verscheidene factoren. Daar was vooreerst reeds in 1955 de inflatoire druk van loonsverhogingen die de stijging van de arbeidsproductiviteit overtroffen, en van stijgende prijzen van ingevoerde grondstoffen en halfabrikaten. De druk werd anderzijds wat verlicht door belastingverlagingen. In 1956 was het effect van die belastingverlagingen ook nog merkbaar, maar in 1957 werden een aantal belastingverhogingen en andere prijsverhogende overheidsmaatregelen doorgevoerd. In beide jaren bleven de arbeidskosten per eenheid produkt en de invoerprijzen stijgen. Bovendien werd de autonome inflatoire druk van deze factoren in 1956 en 1957 versterkt door de monetaire inflatoire druk die veroorzaakt werd doordat de totale binnenlandse vraag toenam tot boven het peil dat de binnenlandse produktie kon bereiken. De inflatoire druk kwam echter in 1955 en 1956 nog niet sterk tot uiting in de consumentenprijzen. Men zou met het oog daarop de prijsontwikkeling van die jaren kunnen betitelen als een kruipende inflatie. In 1957 stegen de prijzen van consumptiemiddelen zeer sterk. Nu blijkt uit de analyse, die Minister Zijlstra bij de behandeling van zijn begroting in de

Eerste Kamer gaf, dat de stijging van de kosten van levensonderhoud vanaf begin 1955 tot nu toe vrijwel geheel toegeschreven kan worden aan autonome prijsverhogende factoren, nl. invoerprijzen, oogstinvloeden, landbouwpolitiek, huurverhoging en verhogingen van belastingen, verzekeringen en tarieven van overheidsbedrijven.

Het valt op, dat overheidsmaatregelen zo'n grote plaats in dit rijtje innemen — zij namen zeker de helft van de stijging voor hun rekening — en dat loonsverhogingen er niet in voorkomen. De prijsindex van de consumptie, waarin bepaalde componenten van het levensonderhoud niet zijn opgenomen, steeg niet zo sterk maar vertoonde wel ongeveer hetzelfde patroon in de loop van de drie beschouwde jaren. Deze stijging kan eveneens aan autonome druk worden toegeschreven, daar zij niet hoger was dan verwacht mocht worden op grond van de ontwikkeling van arbeidslonen, invoerprijzen en kostprijsverhogende belastingen.

De belangrijkste conclusie die hieruit getrokken kan worden is, dat de inflatoire druk van het vraagoverschot niet tot uiting is gekomen in de prijzen van consumptiemiddelen. Het overschot in de vraag naar consumptiemiddelen heeft zich dientengevolge in zijn volle omvang uitgewerkt in overbesteding. Een tweede conclusie luidt, dat de leveranciers van consumptiemiddelen voor binnenlands verbruik hun winstmarges niet hebben verhoogd. In de derde plaats concluderen we dat de loonsverhogingen niet tot verhoging van de kosten van levensonderhoud hebben geleid.

Het prijsverloop in de groothandel, de uitvoer en de investeringssector week enigszins af van dat in de consumptieve sfeer. Het vertoonde in vergelijking met dit laatste een geleidelijker en tevens sterker stijging. Het zal hier verder buiten beschouwing blijven omdat het voor het beperkte doel van dit opstel van minder belang is.

Het uitblijven van margevergrotingen en van doorwerking van gestegen loonkosten moet zonder twijfel in het credit van de prijsstabilisatiepolitiek worden geboekt. Er staat weliswaar een debetpost tegenover, doordat deze onthouding van ondernemerszijde met de winsten de spaarquote van het nationaal inkomen nadelig heeft beïnvloed, en ook uit dezen hoofde de overbesteding ernstiger heeft gemaakt. Niettemin blijft het een belangrijk gunstig resul-

taat dat het niet doorwerken van gestegen loonkosten de loon-prijs-spiraal verhinderd heeft in beweging te komen aan de kant van de prijzen, i.c. de kosten van levensonderhoud.

Heeft het prijsbeleid aldus met succes de gevolgen van de inflatoire druk op de prijzen bestreden, het heeft indirect ook bijgedragen tot het bereiken van loonstabilisatie. Deze stelling schijnt op het eerste gezicht wat vreemd, gezien de stijging van het gemiddeld loonpeil die in de drie jaren van prijsstabilisatiepolitiek achtereenvolgens rond 6,5 pCt., 10 pCt. en weer 6,5 pCt. bedroeg. De loonsverhoging van 1955 was echter het gevolg van besluiten die al in 1954 waren genomen. Bij de beoordeling van het succes van de prijspolitiek voor de loonbeweging moet men deze verhoging buiten beschouwing laten. De loonronde van 1956 was grotendeels bedoeld als een structurele wijziging van de loonpolitiek, en die van 1957 bestond voor het grootste deel uit compensaties voor de stijging van de kosten van levensonderhoud waarop het prijsstabilisatiebeleid geen invloed had.

Men constateert dus dat de opgetreden loonsverhogingen nagenoeg geen direct verband hielden met prijsstijgingen

Tër navolging

Ondernemingen, die gedurende een zeker aantal jaren de concurrentie met succes het hoofd hebben weten te bieden, plegen veelal een jubileumboek te doen samenstellen, waarin de geschiedenis van het bedrijf is vastgelegd. Ongewijfeld hebben deze boeken, mits met oog voor de maatschappelijke en historische „environment” geschreven, voor historici en voor promovendi, wier dissertatie het terrein bestrijkt, waarop de betreffende onderneming haar activiteiten ontplooit, enig nut. Behalve door de zojuist genoemden worden de gedenkboeken vermoedelijk nog gelezen door de directie en de personeelsleden van de jubilerende onderneming — de laatsten met het doel na te vorsen of ook hun naam voor de historie is vastgelegd —, de echtgenote van de schrijver en door de recensent. Wij hebben het sterke vermoeden, dat hiermede de lezerskring afdoende is omschreven.

Bij ons weten is het de HAV-bank geweest, die het eerst met deze gedenkboekentraditie heeft gebroken. Genoemde onderneming heeft destijds met de uitgave „Een halve eeuw rente in Nederland” een bijdrage tot de economische wetenschap doen leveren. De „Koninklijke Dobbelman N.V.” te Nijmegen, die op 13 september jl. haar 225-jarig bestaan herdacht, heeft aan haar vreugde op weer andere wijze uiting gegeven. Deze onderneming, die zich bezig houdt met de voortbrenging van zeep en aanverwante artikelen, heeft Dr. Albert Schweizer te Lambarene aangeboden om gedurende een jaar volledig de behoeften van zijn ziekenhuis — waarbij ongeveer 600 personen zijn betrokken — aan zeep, andere wasmiddelen en tandpasta te dekken. Het komt ons voor, dat dit voorbeeld navolging verdient. Ook voor andere jubilerende ondernemingen zal er nog wel terrein braak liggen.

buiten de overheidssfeer (de huren vanwege de sterke overheidsinvloed tot de overheidssfeer gerekend). Dit betekent voor 1955 en 1956, jaren waarin het levensonderhoud betrekkelijk weinig duurder werd, eenvoudig dat de prijspolitiek het opkomen van door prijsstijgingen geïnduceerde looneisen heeft voorkomen. Voor 1957, een jaar waarin het prijspeil in de sfeer van het levensonderhoud sterk omhoog ging, houdt het meer in. Ook in 1957 immers wist Minister Zijlstra prijsverhogingen op grond van andere factoren dan overheidsmaatregelen tot een minimum beperkt te houden. Dit succes vormde de reële voorwaarde en schiep het psychologisch klimaat op grond waarvan van levensonderhoud aanmerkelijk meer konden toenemen dan de lonen zonder tot acties van de vakbonden te leiden. De drie grote werknemersvakcentrales stemden zelfs bij voorbaat met deze reële loondaling in¹⁾. Deze overwegingen leiden tot de slotsom dat de politiek van prijsstabilisatie indirect ertoe heeft bijgedragen dat de loon-prijs-spiraal ook van de kant van de lonen geen impuls ontving.

De handhaving van een zo stabiel mogelijk peil van lonen en prijzen is voor een zo open volkshuishouding als de Nederlandse uiteraard van het grootste belang. Bij het bestaande regime van vaste wisselkoersen wordt immers de concurrentiepositie van een land op de buitenlandse markt voor een groot deel bepaald door de hoogte van zijn nominaal kostenpeil, respectievelijk door de beweging daarvan ten opzichte van de beweging van het prijspeil op de afzetmarkten. Volgens gegevens die Minister Zijlstra gebruikte tijdens het debat over de industrialisatienota in de Tweede Kamer, is de verhouding tussen het kostenpeil van Nederland en dat van zijn belangrijkste concurrenten, na tussen 1954 en 1956 belangrijk ongunstiger te zijn geworden, weer wat verbeterd. Het is zeker mede aan het prijs- en loonbeleid te danken dat de Nederlandse uitvoer is blijven toenemen²⁾. Daardoor is het ook mogelijk dat het herstel van het economisch evenwicht thans plaatsvindt bij een nog betrekkelijk hoog peil van binnenlandse bestedingen en werkgelegenheid.

De prijsstabilisatie was niet de enige factor die de gunstige klimaat voor loonstabilisatie teweeg bracht; de economische nood van het land was evenzeer van invloed. Niettemin kan deze politiek als een onmisbare voorwaarde voor de totstandkoming van dat klimaat aangemerkt worden, en in zoverre ook als een voorwaarde voor de daling van het reële loonpeil en de daaruit volgende vermindering van de consumptie. De daling van het reële loonpeil zette omstreeks het einde van het eerste kwartaal van 1957 in en heeft zich tot op heden voortgezet. Zij bewerkstelligde dat de reële consumptie vanaf ongeveer hetzelfde tijdstip tot nu toe een vermindering vertoonde ten opzichte van

¹⁾ De loonsverhoging wordt in het Centraal Economisch Plan 1958 op 6,5 pCt. gesteld, met inbegrip van een compensatie voor de A.O.W.-premie van 4,5 pCt. De C.B.S.-index van de prijzen van het levensonderhoud van arbeidersgezinnen steeg van gemiddeld 108 in 1956 tot 119 in 1957 (met inbegrip van de A.O.W.-premie; vgl. de Maandstatistiek van de binnenlandse handel, het verbruik en de prijzen), dat is met ruim 10 pCt. De loonsverhoging zonder de A.O.W.-compensatie, gesteld op 2 pCt., stond tegenover een stijging van de prijsindex van consumptiemiddelen van 106 tot 113, of ongeveer 6,5 pCt. (vgl. ook bovengenoemde maandstatistiek). De daling van het reële loon kan mitsdien op ongeveer 4 pCt. worden gesteld.

²⁾ Volgens gegevens van het C.B.S.-maandschrift bedroeg de uitvoer in de eerste helft van 1958 f. 5.825 mln., tegen f. 5.617 mln. in de eerste helft van 1957. Dit betekent een toeneming met 3,7 pCt., terwijl de prijsindices van de invoer 2,1 pCt. beneden die van de overeenkomstige periode van 1957 lagen.

de consumptie in de corresponderende perioden van het voorafgaande jaar, een beweging die overigens op het ogenblik schijnt te verzwakken. Mede ten gevolge van de groeiende werkloosheid nam de totale loonsom procentueel minder toe dan het nationaal inkomen. Dit had weer tot gevolg dat de gemiddelde consumptiequote van het nationaal inkomen daalde van 65,1 pCt. in 1956 tot naar schatting 64,3 pCt. in 1957, ondanks de hoge marginale consumptiequote van het totaal beschikbaar inkomen van particulieren. Daar het aandeel van de overheidsbestedingen weinig veranderde, nam de gemiddelde spaarquote toe.

De gecombineerde politiek tot stabilisatie van lonen en prijzen had ten slotte ook invloed op de afzet- en winstverwachtingen van de ondernemers. In het begin van 1957 was op grond van de afspraken tussen de Regering en de vakcentrales de reële loondaling al te voorzien, al heeft men misschien verwacht dat zij kleiner of korter van duur zou zijn dan zij in feite is geworden. De ondernemers konden in ieder geval verwachten dat de binnenlandse afzet van consumptiemiddelen naar waarde en hoeveelheid maar weinig meer zou toenemen, resp. zelfs zou afnemen. Bovendien vielen er in het buitenland eveneens verschijnselen van economische teruggang waar te nemen. Met deze afzetverwachtingen daalden dus ook de winstverwachtingen.

Het spreekt vanzelf dat de teruggang van de bestellingen voor investeringsgoederen, die in het voorjaar van 1957 geregistreerd werd, mede het gevolg was van deze minder rooskleurige verwachtingen. Die teruggang kwam nog weinig tot uiting in 1957 doordat investeringsprogramma's nu eenmaal een lange aanlooptijd hebben, maar toch lag het stijgingstempo van de bruto-investeringen in vaste bedrijfsactiva gedurende 1957 in zijn geheel maar nauwelijks meer boven het groeipercentage van het bruto nationaal

produkt, terwijl het in de voorafgaande jaren twee tot drie keer zo hoog was geweest. Wat de vaste bedrijfsactiva aangaat, was de gemiddelde investeringsquote van het bruto nationaal produkt in 1957 dan ook met 17,3 pCt. vrijwel gelijk aan die van 1956, terwijl de marginale investeringsquote voor deze categorie beduidend lager was dan in 1956 en ook lager dan de totale marginale spaarquote. Men kan daarom stellen dat de overinvestering in vaste bedrijfsactiva in 1957 niet meer is toegenomen. In de verstreken helft van 1958 zijn de bedrijfsinvesteringen verder afgenomen, zodat er op het ogenblik van overinvestering ten opzichte van de besparingen waarschijnlijk in het geheel geen sprake meer is.

De conclusies van deze overwegingen zijn, dat de prijsstabilisatiepolitiek wat betreft het peil van lonen en prijzen succes heeft gehad, en wat de overbesteding aangaat, een dubbele rol heeft gespeeld. De inflatoire druk van het vraagoverschot op de prijzen is vrijwel zonder effect gebleven; het ontstaan van inflatoire druk aan de aanbodzijde door geïnduceerde verhogingen van winstmarges en loonkosten is in ieder geval in de consumptieve sector voorkomen. De gevreesde loon-prijs-spiraal is niet opgetreden, terwijl het nominale kostenpeil minder is omhoog gegaan dan bij afwezigheid of mislukking van de prijspolitiek het geval zou zijn geweest. Aan de andere kant heeft het vraagoverschot aanvankelijk, onder invloed van de prijsstabilisatie, geleid tot een grotere mate van overbesteding dan bij meer vrijheid in de prijsvorming vermoedelijk zou zijn opgetreden. Daarna heeft de prijspolitiek evenwel haar materiële en psychologische bijdrage geleverd voor het tot stand komen van een reële loondaling, en via deze tot het beëindigen van de overbesteding zowel in de consumptieve als in de investeringssector.

¹s-Gravenhage.

M. VAN AMELSVOORT.

Russische economen op het congres van het Institut International de Statistique te Brussel

Russische delegaties op conferenties in de Westelijke landen zijn reeds lang geen onbekend verschijnsel meer. Op de speciale, ter gelegenheid van de Wereldtentoonstelling te Brussel van 2 tot 8 september jl. gehouden, conferentie van het Institut International de Statistique was een Russische delegatie aanwezig onder leiding van het lid van de Russische Academie van Wetenschappen, V. S. Nemchinov.

Het is wel zeker, dat het in Rusland belangrijk wordt geacht, dat er in de Westelijke wereld kennis wordt genomen van de Russische activiteit op economisch-statistisch gebied. Dit blijkt o.a. uit het feit, dat de bijdragen van de Russen op de conferentie in de vorm van twee boekjes aan de congresgangers beschikbaar werden gesteld¹⁾. Deze boekjes bevatten welgeteld twaalf bijdragen; het introducerende artikel is van Nemchinov.

Nemchinov geeft een uiteenzetting van wat in de Engelse tekst wordt genoemd de „balance-sheet method”. Deze methode is het belangrijkste wetenschappelijke instrument waarover de economische planning in Rusland

de beschikking heeft. De naam „balance-sheet method” is weinig zeggend en verwarrend. Westelijke associaties, die het begrip balans verbinden aan de beschrijving van de vermogenspositie van een bedrijf of desnoods van een bedrijfstak of een geheel land dienen hierbij opzij gezet te worden. De Russische balansmethode is niets anders dan een gedetailleerde versie van wat in Westelijke landen onder de naam van nationale boekhouding en budgettering bekend staat. Dat zulk een systeem van nationale boekhouding zeer flexibel is, blijkt uit het feit, dat ook input-output tabellen in deze nationale boekhouding geïncorporeerd zijn. De „balans” is in de loop der jaren in Rusland een zeer uitgebreid en veelomvattend stelsel van nationale rekeningen geworden. Juist de laatste tijd is er, in verband met de plannen tot decentralisatie van de Sowjet-economie, veel-aandacht besteed aan regionale rekeningen.

De verschillen in Russische en Westelijke terminologie, die zich voordoen bij het begrip balans, blijven niet beperkt tot het terrein van de nationale boekhouding. In de zitting van het congres gewijd aan „Interdependente dynamische stelsels”, waarin tot slot een bijdrage van Nemchinov werd behandeld — het inleidende artikel uit de hiervoor genoemde boekjes — constateerde Prof.

¹⁾ Reports, made by Soviet scientists to the 31st session of the International Statistical Institute, published by the Academy of Sciences of the U.S.S.R. Twee delen, 160 blz. totaal.

Tinbergen een ander voorbeeld van het gevaar van begripsverwarring, dat dreigt, wanneer Russische en Westelijke economen elkaar ontmoeten. Het Russische gebruik van de woorden endogeen en exogeen heeft betrekking op relaties; er wordt dus bijv. gesproken van endogene relaties, terwijl het in het Westen gebruikelijk is, de woorden endogeen en exogeen te reserveren voor economische variabelen. In dit verband is interessant de opvatting van Nemchinov, dat in de — centraal geleide — Sowjetmaatschappij veel minder plaats is voor regressie-vergelijkingen en „stochastische premissen” dan in Westelijke landen. Zgn. gedragsrelaties, die de „vrije” reactie van consument of producent op veranderingen in andere economische grootheden, zoals prijzen van consumptiegoederen, inkomens, prijzen van produktiemiddelen weergeven, zijn in een centraal geleide economie uiteraard veel minder belangrijk dan in een min of meer vrije economie van het Westelijke type. Er is dan ook in Rusland veel minder noodzaak om „gedragsrelaties”, dus bijv. vraagvergelijkingen enz., statistisch te schatten. Heeft de schrijver de discussie en uiteenzettingen goed begrepen, dan is een exogene relatie bij de Russen een dergelijke „vrije” gedragsrelatie, die in principe altijd een „toevallige”, met behulp van statistische methoden zoals bijv. regressie-analyse, niet bepaalde component blijft bevatten; de in de theorie van de regressie-analyse welbekende storingen. In tegenstelling tot de exogene relaties zijn de endogene wel volkomen beheerst.

In Russische economische publikaties is het natuurlijk onvermijdelijk dat Marxistische begrippen, zoals maatschappelijke reproductie (social reproduction) en meerwaarde (surplus production) een grote rol spelen. Ten dele zijn deze begrippen vertaalbaar in Westelijke terminologie, ten dele zijn zij dit niet. Belangrijk en ook begrijpelijk is de nadruk, die wordt gelegd op de noodzaak een scherp onderscheid te maken tussen de produktie van kapitaalgoederen en de produktie van consumptiegoederen; dit fundamentele onderscheid wordt dikwijls te veel verwaarloosd in het Westelijke economische denken. Nemchinov merkt terecht op, dat Leontiefs eerste input-output tabellen geen kolom bevatten voor kapitaalgoederen, m.a.w. niet onderscheiden in stromen van kapitaalgoederen enerzijds en stromen van consumptiegoederen anderzijds. De eerste Russische input-output tabellen, die voor die van Leontief gedateerd moeten worden, brachten dit onderscheid wel tot uit-

drukking. Nemchinov wijst erop, dat Leontief bij de opstelling van zijn eerste input-output tabellen gebruik kon maken van de Russische ervaring op dit gebied. Zijn verdienste was echter, aldus Nemchinov, dat hij afzonderlijke „balansen” voor individuele sectoren van de economie samenvoegde in een tabel met dubbele ingang: in Russische terminologie wordt dit wel genoemd een „schaakbordbalans”. Een tweede feit dat tot Leontiefs credit wordt gerekend is, dat hij het aantal sectoren, dat in de oorspronkelijke Russische nationale boekhouding vrij gering was, uitbreidde.

De eerste „balans” voor de Russische economie was die voor 1923-1924. Deze eerste balans bevatte, zoals boven reeds werd opgemerkt, als onderdeel een input-output tabel, die in het vermelde (eerste) boekje wordt gereproduceerd. De tweede „balans” was die voor 1930; deze was zowel gedetailleerder als betrouwbaarder. Ook de balans voor 1930 wordt afgedrukt. Helaas gingen de Russische economen echter niet zo ver de nieuwsgierigheid der congressisten naar meer recente numerieke informatie te bevredigen; voor latere jaren worden geen balansen meer gegeven. Slechts Polen is — ook in dit opzicht — liberaler, door een input-output tabel voor 1956 beschikbaar te stellen. Voor Rusland wordt wel gezegd, dat na de tweede wereldoorlog, die overigens in de tekst altijd de Grote Patriottische Oorlog wordt genoemd, de balansberekeningen steeds gevarieerder en veelomvattender zijn geworden. Speciaal van belang is daarbij ook, dat veel nadruk gelegd wordt op de vaststelling van verhoudingscijfers, die de verhouding tussen de activiteiten in verschillende sectoren in de nationale economie bepalen. Deze opmerking moet wellicht gezien worden i.v.m. de na-oorlogse controverse kapitaalgoederen- versus consumptiegoederenindustrie.

Het was interessant een indruk te krijgen van de activiteit der Sowjet-economen. De activiteit, die zij op de conferentie ten toon spreidden, was in elk geval groot en de belangstelling voor hun vertogen eveneens. Duidelijk is dat vele technieken, vooral planningstechnieken, een treffende overeenkomst vertonen met de in Westelijke en ook in enkele onderontwikkelde landen gebruikelijke. Input-output analyse wordt in de Sowjet-economie waarschijnlijk meer toegepast dan in Westelijke landen; de nationale boekhouding en budgettering is in Rusland uitgegroeid tot een belangrijk en machtig hulpmiddel bij de economische politiek.

Rotterdam.

E. KAPTEIN.

AANTEKENING

De Miljoenennota 1959

Hoge uitgaven; groot tekort.

De zojuist bij de Staten-Generaal ingediende begroting wordt gekenmerkt door een hoog uitgavenpeil en een groot tekort. De ontwerp-begroting 1959 sluit met een tekort van f. 1.318 mln., een tekort dat aanzienlijk groter is dan in tal van jaren het geval is geweest. Voor het daaraan ten grondslag liggende hoge uitgavenpeil — f. 8.748 mln. — wijst de Regering verschillende oorzaken aan: de verdere verzaking van zijn financiële verplichtingen door Indonesië, de instorting van de internationale zuivelmarkt, de noodzaak tot bestrijding der werkloosheid, de grote

toevloed van leerlingen en studenten naar het voortgezet en het hoger onderwijs, de belangrijk toenemende afkoop-sommen ingevolge de financieringsregelingen 1947-1948 voor de particuliere nieuwbouw en andere huursubsidies. Daarenboven neemt het Rijk ook in 1959 de volledige financiering van de woningwetbouw voor zijn rekening; voor dit doel is f. 670 mln. in de begroting opgenomen. Deze oorzaken zijn naar het oordeel van de Regering voor een deel van tijdelijke aard. Zij meent daarom dat de hieruit voortvloeiende toeneming van het begrotingstekort voor 1959 gemakkelijker kan worden aanvaard dan een

toeneming uit permanente en structurele oorzaken.

De Regering rekent met een zekere opgang in de economische ontwikkeling, al zal het stijgingstempo waarschijnlijk bescheiden zijn. De economische activiteit zal in 1959, naar zij verwacht, niet zo sterk toenemen dat het Rijk ten gunste van de kapitaalbehoefte van andere sectoren met betrekking tot een beroep op de kapitaalmarkt zich dezelfde terughoudendheid als in de achter ons liggende jaren zou moeten blijven opleggen. In elk geval verwacht de Regering dat het beroep van de particuliere sector aanmerkelijk geringer zal zijn dan in de achter ons liggende periode van excessieve hoogconjunctuur. Dit nu rechtvaardigt naar haar oordeel, met het oog op de werkgelegenheid en op de structurele ontwikkeling van de economie, tevens een ander begrotingsbeeld. Onder de verwachte omstandigheden mag het Rijk een deel van de beschikbaar komende middelen op de kapitaalmarkt tot zich trekken tot financiering van bepaalde in het algemeen belang te verrichten investeringen. Aldus zal de voorgestelde begroting zowel inflatoire als deflatoire impulsen tegengaan.

Samengevat vertoont de ontwerp-begroting 1959 het volgende beeld:

TABEL I.

Omschrijving	Ontwerp-begroting 1959
	(in mln.glds.)
Gewone Dienst:	
Uitgaven	7.136 a)
Middelen	7.186
Saldo	+ 50
Buitengewone Dienst:	
Uitgaven	1.612
Middelen	244
Saldo	-1.368
Gehele Dienst:	
Uitgaven	8.748
Middelen	7.430
Saldo ontwerp-begroting	-1.318
Voorts zijn nog te verwachten de volgende additionele lasten-verzwaren op de Gewone Dienst:	
Defensie-uitgaven uit hoofde van in vorige jaren niet opgenomen gelden	31
Civiele uitgaven uit hoofde van in vorige jaren niet opgenomen gelden	50
Lasten, welke zullen voortvloeien uit wettelijke regelingen, die op het tijdstip van indienen der begroting nog niet tot stand zijn gekomen	
Sanering Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds en Spoorwegpensioenfonds	198 b)
Nadelig saldo	279
Voor te stellen maatregelen ter vermindering van het nadelig saldo:	1.597
Verlenging van de tijdelijke belastingverhogingen	110
Begrotingstekort, rekening houdende met de voor te stellen maatregel	1.487
Voordelig verschil tussen kasbedrag en begrotingsbedrag van de bovengenoemde verhoging van inkomsten	65
Budgettair kastekort	1.422

a) Met inbegrip van f. 567 mln. wegens nadelig saldo van het Landbouw-Egalisatiefonds.

b) Hierin zijn begrepen een bedrag van f. 183 mln. wegens verhoging van de rijksuitgaven en een bedrag van f. 15 mln. wegens vermindering van de ten bate van het Rijk komende belastingmiddelen in verband met compensatie voor de gemeenten en provincies via het Gemeentefonds en het Provinciefonds.

Financiering van het tekort.

Uit het hierboven weergegeven overzicht blijkt dat zonder nadere maatregelen voor 1959 op een tekort van f. 1.597 mln. zou moeten worden gerekend. De Regering is van oordeel dat, gezien de grootte van dit tekort, aan verlenging van de in 1959 vervallende tijdelijke belastingverhogingen niet zal kunnen worden ontkomen. Van deze maatregel

wordt een netto-bate verwacht van f. 110 mln. op begrotingsbasis en van f. 175 mln. op kasbasis, waardoor het begrotingstekort voor 1959 op f. 1.487 mln. en het budgettaire kastekort op f. 1.422 mln. zal komen.

Voorts gaat de Minister van Financiën ervan uit, dat op de voorinschrijfrekening voor het Rijk in 1959 f. 425 mln. beschikbaar komt. Daarenboven zullen, evenals in 1958, de gelden welke op het Grootboek Woningverbetering worden gestort, ter dekking van het kastekort kunnen worden aangewend. Deze vormen voor 1959 een bedrag van ca. f. 50 mln. Vervolgens ligt het in het voornemen voor zover na het advies van de S.-E.R. tot handhaving van een consumensubsidie op melk zou worden besloten, op nader te bepalen wijze in de dekking daarvan te voorzien. Met deze factoren rekening houdend zal het Rijk derhalve, wil inflatoire financiering worden voorkomen, een bedrag in, de orde van grootte van f. 800 mln. op de open kapitaalmarkt moeten lenen. Nu de woningwetbouw ook in 1959 — zoals gezegd — uit 's Rijks kas zal worden gefinancierd, zullen de lagere publiekrechtelijke lichamen minder voor nieuwe investeringen behoeven te lenen. Mede in dit licht vertrouwt de Regering erop, dat de Staat eerder genoemd bedrag op de kapitaalmarkt zal kunnen opnemen zonder de behoeften van andere sectoren te schaden.

De financiële en economische situatie.

Aan verschillende aspecten van de huidige ontwikkeling wijdt de Minister van Financiën in de Miljoenennota enige beschouwingen, waaraan het volgende is ontleend.

De betalingsbalans. Na de tekorten in 1956 en in het eerste halfjaar van 1957 trad in de tweede helft van 1957 een verbetering in, die tot gevolg had dat de betalingsbalans over deze laatste periode sloot met een overschot van f. 80 mln. op de lopende rekening op transactiebasis en dat de eerste zes maanden van 1958 naar verwachting een overschot zullen opleveren van f. 650 mln. Deze gunstige ontwikkeling is deels een gevolg van een reële verbetering in de verhouding tussen middelen en bestedingen, ten dele echter ook van voorraadmutaties: gedurende het laatste kwartaal van 1957 namen de voorraden niet meer toe, terwijl kan worden aangenomen dat in de eerste helft van 1958 intering plaatsvond.

Wanneer de productie weer een stijging gaat vertonen, zullen echter de voorraden eveneens toenemen. Gezien de hoge marginale invoerquote hiervan, zal het overschot op de betalingsbalans dan ten dele weer verloren gaan. Waar de voorraadvorming jaarlijks gemiddeld f. 500 à f. 600 mln. bedraagt en onder normale conjuncturele omstandigheden tevens een betalingsbalansoverschot van ca. f. 500 mln. wenselijk is, moet voor beide doeleinden tezamen f. 1 mrd. per jaar normaal worden geacht. Het jaar 1957 is belangrijk onder deze norm gebleven; 1958 zal er naar verwachting aan voldoen.

In het verloop van de betalingsbalans weerspiegelt zich de verbetering in de verhouding tussen in- en uitvoer. Uit de stijging van de uitvoer in 1958 tegen de wereldconjunctuur in, blijkt de invloed die is uitgegaan van de ruimte welke als gevolg van de bestedingsbeperking in het productie-apparaat is ontstaan. Tevens heeft de bestedingsbeperking geleid tot een daling van de invoer. De reserves aan goud en deviezen bereikten in september 1957 het dieptepunt van f. 3.050 mln. Per 1 september 1958 bedroegen zij f. 4.855 mln. Dit bedrag staat gelijk aan vier maanden invoer, waarmede de stand van eind 1955 wederom is bereikt; enige aanvulling van deze reserves is wenselijk.

Een beeld van het verloop van de binnenlandse bestedingen sedert 1954 geeft tabel 2.

TABEL 2.

Binnenlandse bestedingen a)
(in mrd. glds.)

	1954	1955	1956	1957	1958
Consumptieve bestedingen:					
Particuliere sector	16,30	17,86	19,72	20,71	21,21
Overheid	3,82	4,22	4,64	5,02	5,13
Bruto investeringen in vaste activa:					
Bedrijven (incl. overheids-bedrijven)	3,70	4,59	5,24	5,65	4,97
Overheid	0,89	0,99	1,11	1,12	1,10
Woningbouw (incl. onderhanden werk)	1,14	1,21	1,56	1,91	1,78
Totaal exclusief voorraadvorming	25,85	28,87	32,27	34,41	34,19
Voorraadvorming	1,00	0,17	0,52	1,01	0,00
Totaal incl. voorraadvorming	26,85	29,04	32,79	35,42	34,19

a) Bron: 1954/1957 — Centraal Bureau voor de Statistiek.
1958 — schatting Centraal Planbureau.

De verwachting is, dat verschillende bestedingscategoriën in 1959 licht zullen stijgen, met name de consumptieve bestedingen van de particuliere sector en van de Overheid. Ook de investeringen van de lagere publiekrechtelijke lichamen en van hun bedrijven zullen waarschijnlijk toenemen. De woningproductie zal in 1959 vermoedelijk ongeveer op het peil van 1958 liggen.

De kapitaalmarkt. De hiervoor beschreven gunstige ontwikkeling is ook van invloed geweest op de kapitaalmarkt. De huidige verbetering komt tot uiting in een daling van de rente voor langlopende leningen. Het tekort aan besparingen gedurende 1956 en het grootste deel van 1957 bracht vooral de gemeenten in ernstige moeilijkheden. De in de loop van 1957 getroffen maatregelen tot afremming van de conjuncturele overspanning hadden mede een evenwichtiger ontwikkeling van de gemeentelijke financiën ten doel.

Eerst in het laatste kwartaal van 1957 bracht een licht herstel op de kapitaalmarkt een ruimere mogelijkheid om voor de gemeenten langlopende middelen aan te trekken. Bovendien werd de versterking van de woningwetvoorschotten ten laste van de rijksbegroting gebracht. Het resultaat was dat de gemeenten hun kapitaalsuitgaven weer met vaste schuld konden financieren en enige aandacht konden geven aan de consolidatie van de vlottende schuld. Niettemin vormt de financiering der kapitaalsuitgaven van de lagere overheid en de ontwikkeling van de gemeentelijke schuldpositie een der belangrijkste monetaire vraagstukken.

De arbeidsmarkt. Uit het verloop van onderstaande cijfers kan worden afgeleid dat een belangrijke daling van de binnenlandse bestedingen heeft plaatsgevonden bij een vrijwel constant gebleven werkgelegenheid (de stijging van de werkloosheid is ongeveer gelijk aan de aanwas van de beroepsbevolking). Dit is mogelijk geweest doordat de bestedingsbeperking vooral heeft geresulteerd in een daling van de invoer en een vergroting van de uitvoer.

TABEL 3.

	1956	1957	1958
Binnenlandse bestedingen (in constante prijzen; incl. voorraadvorming)	100	101	96
Idem, excl. voorraadvorming	100	99	97
Werkgelegenheid	100	101	100

Algemeen beleid t.a.v. de bestedingen. De hoge prioriteit, welke de Regering aan de woningbouw heeft gegeven, is

gehandhaafd; de produktie van woningen staat op een peil dat niet onaanzienlijk hoger is dan dat van enige jaren geleden.

De toekomst is uiteraard onzeker; de uitvoer en de particuliere investeringen zijn bijzonder conjunctuurgevoelig. Niettemin lijkt het naar het oordeel van de Minister verantwoord er voorshands van uit te gaan dat de Nederlandse economie in 1959 een gematigde expansie te zien zal geven. Het dieptepunt van de economische teruggang lijkt gepasseerd te zijn. Voorzichtigheid blijft evenwel geboden, teneinde te voorkomen dat de betalingsbalans door een overmatige uitzetting van de binnenlandse bestedingen opnieuw in gevaar komt.

Slotbeschouwing.

In zijn afsluitende beschouwingen gaat de Minister van Financiën o.a. nader in op de vraag, of de aangeboden begroting geacht kan worden te zijn afgestemd op de te verwachten economische omstandigheden, zowel conjunctureel als structureel gezien, en in het bijzonder of een financieel overheidsbeleid, zoals dit in de ontwerp-begroting 1959 tot uitdrukking komt, in overeenstemming is met de handhaving van het interne en externe monetaire evenwicht.

Zoals hiervoor reeds is aangegeven komt de Minister van Financiën op grond van de huidige economische ontwikkeling en de gewijzigde situatie op de kapitaalmarkt tot de conclusie dat het ernstige euvel van inflatoire financiering vermeden kan worden zonder bij een beroep op de kapitaalmarkt de andere sectoren — de lagere publiekrechtelijke lichamen en de particuliere sector — in het gedrang te doen komen. Anderzijds betekent dit niet, dat een ongelimiteerd beroep van het Rijk op de kapitaalmarkt mogelijk zou zijn. Wil de financiering van de centrale overheid niet blijvend schade toebrengen aan de structurele ontwikkeling van onze economie, dan dient mede rekening te worden gehouden met de gerechtvaardigde kapitaalbehoeften van de andere sectoren. Het is m.a.w. niet verantwoord, dat het Rijk op de kapitaalmarkt besparingen aantrekt, welke elders in grotere mate tot een versterking van onze economie zouden bijdragen.

In de voor 1959 te verwachten constellatie van een geleidelijke hervatting van de economische opgang, waartoe overigens de voorgenomen maatregelen op het stuk van de vervroegde afschrijving en de investeringsaftrek een verdere stimulans behelzen, is het naar de mening van de bewindsman toch in elk geval nodig dat de lopende uitgaven van het Rijk door lopende inkomsten worden gedekt. Ervan uitgaande dat de Regering na ontvangst van het S.-E.R.-advies en vóór 1 januari 1959 beslissingen zal nemen tot vermindering van het tekort, en mede gezien in het licht van de tijdelijke bijzondere lasten, kan dit overigens worden bereikt door in de fiscale sector te volstaan met een tijdelijke verlenging van de onlangs ingevoerde belastingverzwaringen. In aanmerking genomen, dat voor het Rijk f. 475 mln. beschikbaar zal komen op de voorinschrijfrekening en op het Grootboek Woningverbetering, blijft dan nog een bedrag van rond f. 800 mln. over, waarvoor dekking op de open kapitaalmarkt moet worden gevonden, een bedrag dat de Minister als maximum verantwoord acht.

Intussen beperkt zich de conclusie van de toelaatbaarheid van het tekort uitdrukkelijk tot 1959. Juist hetgeen in het voorgaande is opgemerkt houdt, indien men de ontwikkeling van de overheidsfinanciën op wat langere termijn

bezieet, elementen in, welke tot de nodige reserve nopen. In de eerste plaats is er de structurele ontwikkeling van het uitgavniveau. Met een onderzoek en een inventarisatie van de toekomstige rijksuitgaven is een aanvang gemaakt; er mag worden verwacht dat binnen afzienbare tijd gegevens hierover beschikbaar zullen komen. In de tweede plaats zal het budgettaire beleid afgestemd moeten zijn op de — vooral structurele — eisen, welke de kapitaalvorming stelt. De Minister is van oordeel dat een besparingspeil, overeenkomende met ongeveer 20 pCt. van het netto nationaal inkomen, nodig is om te voldoen aan onze omvangrijke structurele kapitaalbehoeften. De bewindsman wil overigens deze 20 pCt. niet als een exacte norm zien doch veeleer als een indicatie betreffende de orde van grootte van de wenselijke besparingen.

Op allerlei gebied wachten nog zware en vaak nieuwe taken. Hierbij valt, behalve op de industrialisatie en de heroriëntering op de Euromarkt, welke nauw daarmee samenhangt, te wijzen op de kernenergie, op de steeds groeiende bedragen, welke het hoger onderwijs aan investeringen vergt, op de noodzaak de verkeersvoorzieningen — wegen, tunnels, traversen — op peil te brengen en te houden, op de Deltawerken, op de bij voortduring grote bedragen vergende woningbouw, later ook meer en meer in samenhang met de noodzaak van krotopruijing, op de tendentie ten slotte, steeds meer uitbreiding te geven aan allerlei vormen van internationale hulp, hulp welke slechts uit nationale besparingen kan worden verleend.

De genoemde 20 pCt. zou men als volgt opgebouwd kunnen zien. Blijkens de zesde Industrialisatienota kunnen de noodzakelijke bruto industriële investeringen per jaar gemiddeld op ten minste 7 pCt. van het nationaal inkomen worden gesteld. Daarnaast dient rekening te worden gehouden met de financieringsbehoefte voor de woningbouw (5,5 pCt.), alsmede met de overige bedrijfs- en overheidsinvesteringen (respectievelijk zeker 9 en 4 pCt.). Ten slotte is aan te nemen, dat ook de financiering van een wenselijk geacht overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans, alsmede de noodzakelijke voorraadvorming, tezamen 3,5 à 4 pCt. zullen vergen. In aanmerking genomen, dat in een deel van deze financieringsbehoeften — te stellen op rond 10 pCt. van het nationaal inkomen — kan worden voorzien door vrijkomende afschrijvingen, komt men aldus voor het benodigde bedrag aan nieuwe besparingen ten behoeve van de bovengenoemde doeleinden tot ongeveer 20 pCt. van het netto nationaal inkomen tegen marktprijzen.

Het is duidelijk, dat ook de financiële overheidspolitiek met deze structurele onvermijdelijkheid van een hoge besparingsquote rekening zal moeten houden. De Minister gaat niet uitvoerig op de verschillende aspecten van dit ingewikkelde vraagstuk in. Wel stelt hij met alle nadruk als zijn overtuiging dat een gezond financieel beleid, dat is gericht op de handhaving van de monetaire stabiliteit, het onafwijsbare uitgangspunt behoort te zijn van andere overheidsactiviteiten, die de bevordering van het sparen en van de kapitaalvorming tot doel hebben. De mogelijkheden tot sparen en kapitaalvorming zijn in eerste instantie afhankelijk van de omvang van het nationaal inkomen; dit rechtvaardigt naar het oordeel der Regering dat zij een aantal uitgaven, die aan de kracht van onze nationale economie ten goede komen, voortgang meent te moeten doen vinden, ook al moet voor de financiering daarvan een omvangrijk beroep op de kapitaalmarkt worden gedaan. Maar voor het bereiken van de noodzakelijke spaarquote

is essentieel het vertrouwen, dat in de handhaving van de monetaire stabiliteit wordt gewekt, en het is daarin, dat het toelaatbare overheidstekort zijn grenzen vindt.

De tweede opmerking, die de Minister zich in dit verband veroorlooft, betreft de financiering van de overheidsinvesteringen op de lange duur. De omvang van de taken, waarvoor ons volk in dit opzicht komt te staan, is zodanig, dat de noodzakelijke spaarquote slechts kan worden bereikt indien ook de Overheid een bijdrage tot de nationale besparingen levert. Onder conjuncturele omstandigheden, zoals deze voor 1959 worden voorzien, moge het verantwoord zijn, de ten laste van de Buitengewone Dienst komende eigenlijke overheidsinvesteringen vrijwel volledig door het opnemen van vreemde middelen te dekken; als gemiddelde over een reeks van jaren zal Nederland er niet aan kunnen ontkomen, evenals zulks in vele andere landen gebruikelijk is, althans een deel van deze overheidsinvesteringen uit eigen besparingen te financieren.

De behandelde aspecten van de budgettaire vooruitzichten op wat langere termijn wijzen uiteindelijk alle in dezelfde richting, te weten, dat een ernstige bezinning op de urgentie van de rijksuitgaven onverminderd noodzakelijk blijft. Het onderzoek naar het toekomstige verloop zal daaraan dienstbaar moeten worden gemaakt. Bevordering van de doelmatigheid in de rijksdienst is een permanente doelstelling, doch zal in verhouding tot de totale uitgaven wel nimmer tot spectaculaire resultaten leiden. Het blijft daarom nodig van verschillende categorieën van uitgaven de prioriteit te bepalen, waarbij men zich zal moeten realiseren, dat hoezeer vele op zichzelf wenselijk zijn, toch niet alle tegelijk zullen kunnen worden verwezenlijkt. In dit verband wordt herinnerd aan de herhaalde uitspraken van Regering en Kamer over de wenselijkheid van afschaffing van tal van subsidies, in het bijzonder van prijssubsidies. Ook de huursubsidies verdienen de bijzondere aandacht. De verlichting van budgettaire lasten, die uit een huurverhoging voortvloeit, is belangrijk en dit aspect van de noodzakelijke huuraanpassing dient mede in het oog te worden gehouden.

Overheidsuitgaven strekken tot bevrediging van behoeften. Een beperking van uitgaven zal daarom, zodra deze het vlak van de doelmatigheid verlaat, hetzij algemeen, hetzij in specifieke sectoren behoeften onbevredigd laten. Er zal de nodige bereidheid moeten zijn, deze gevolgen te aanvaarden in het belang van een harmonische groei van onze economie.

BOEKBESPREKINGEN

Dr. C. H. Elbers: Reservering in het particuliere bedrijfsleven en bij overheidsbedrijven. Bedrijfseconomische Monographieën, Deel XXIII. H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden 1957, 210 blz., f. 14,—.

Aan het verschijnen van de reservering is in de literatuur over de financiering van de onderneming steeds grote aandacht besteed. Zowel in publikaties, die de gehele financieringsleer omvatten als in monografieën, die speciale onderwerpen uit de financieringsleer behandelen, is de reservevorming uitvoerig besproken. Daarnaast zijn tal van tijdschriftartikelen aan bijzondere facetten van de reservering gewijd. De verdienste van het boek van Elbers is echter, dat daarin de opvattingen en inzichten over de reservering uit de jongste literatuur, aangevuld met com-

mentaar van de schrijver, zijn samengevat. Het boek geeft een systematisch overzicht van het grote aantal soorten reserves, dat in de praktijk is ontstaan en van de velerlei doeleinden en motieven, waaruit de reservevorming in de onderneming voortvloeit.

De studie van Elbers vult bovendien een andere lacune aan, doordat de schrijver op basis van zijn beschouwingen over de reservering in het particuliere bedrijfsleven onderzoekt, of en in hoeverre de motieven voor de reservevorming in het particuliere bedrijfsleven ook van toepassing zijn bij overheidsbedrijven en in welke vorm reservering in laatstbedoelde bedrijven op haar plaats is. Literatuur over dit onderwerp ontbrak evenmin als over de reservering in het particuliere bedrijfsleven, doch de beschouwingen daarover zijn verschenen in tijdschriften, welke in de regel aan de aandacht van bedrijfseconomen, die niet bij een overheidsbedrijf zijn betrokken, ontgaan. Een systematische behandeling van het gehele vraagstuk van de reservering bij het overheidsbedrijf had bovendien geen enkele auteur tot nu toe gegeven. Al met al mag het boek een aanwinst voor de bedrijfseconomische literatuur worden genoemd.

Het boek bestaat uit drie delen: deel I: Het reservebegrip; deel II: Motieven voor reservering in het particuliere bedrijfsleven en deel III: Reservering bij overheidsbedrijven.

Het eerste deel geeft een systematisch overzicht van de soorten reserves, onderscheiden naar vier kenmerken:

actief reserve — passief reserve
echte reserve — onechte reserve
kapitaalreserve — winstreserve
open reserve — stille en geheime reserve

De aandacht, die Elbers zowel in dit deel als in zijn verdere beschouwingen — in het bijzonder in hoofdstuk 6: „Uitrusting van de onderneming met een actief reserve” — aan de actief reserve schenkt, is stellig verantwoord: Vele nieuwe ondernemingen zijn vastgelopen, doordat zij niet van meet af aan voor de aanwezigheid van voldoende actief reserves hebben zorg gedragen; oudere ondernemingen zijn in moeilijkheden gekomen, doordat zij niet-tegenstaande winstinhoudingen hebben nagelaten de actief reserves in stand te houden, resp. op een hoger peil te brengen.

Elbers is van mening, dat de expansiereservetheorie elke grond van realiteit mist. Met de verwerping van de ongeclausuleerde expansiereservetheorie kan ten volle worden ingestemd; in de uiteenzetting van Elbers ontbreekt echter het belangrijkste argument: na de emissie kan het dividendpercentage bij gelijkblijvende of niet-evenredig stijgende winst op peil blijven, doordat in de regel vóór de emissie niet de volledige winst werd uitgekeerd.

Bij de onderscheiding, die Elbers maakt tussen echte en onechte reserves, valt het op dat hij niet de nomenclatuur overneemt, die in het Rapport „Het jaarverslag” van de Commissie Jaarverslaglegging van de vier werkgeversverbonden is aanbevolen en met name de term „voorzieningen” niet anders dan terloops gebruikt. Daardoor vervalt hij er ook in de term „onechte reserves” zowel voor de voorzieningen als voor reserves, die — naar de terminologie van Polak — slechts formeel-comptabel bestaan, te gebruiken.

Zoals reeds aangeduid, is de opzet van het boek groten-deels déze, dat in het beloop van het betoog van de schrijver de opvattingen van een aantal auteurs worden gereleveerd

en hoewel deze over het algemeen in de verbindende tekst worden gecommentarieerd, moet men hier en daar gissen naar het standpunt van de schrijver. Dit is bij voorbeeld het geval ten aanzien van de vraag, of de reserve assurance eigen risico naar zijn opvatting een echte dan wel een onechte reserve (voorziening) is.

Ten aanzien van het onderscheid tussen kapitaalreserves en winstreserves is het juist, dat schrijver er op wijst, dat het begrip winstreserves, dat ook in het vorengenoemde rapport „Het jaarverslag” wordt aanbevolen en in de balansen van een aantal ondernemingen ingang heeft gevonden, in de regel meer omvat dan voor uitdeling vatbare ingehouden winst.

Het is jammer, dat schrijver zich in het hoofdstuk over „Open, stille en geheime reserves” heeft beperkt tot omschrijving van de begrippen, en hierin noch in het tweede deel van zijn boek een systematisch overzicht geeft van de motieven voor en de voor- en nadelen van de stille en geheime reservering. Men vindt een en ander thans verspreid over een aantal hoofdstukken. Een onevenwichtigheid in de behandeling van de geheime reserves is gelegen in de bespreking van het standpunt van de accountant tegenover geheime reserves. Op de vraag, of de accountant al dan niet gerechtigd is zijn goedkeuring te onthouden aan jaarrekeningen, waarin geheime reserves voorkomen en/of worden gevormd, wordt uitvoerig ingegaan. De vraag, of de ontlending aan geheime of stille reserves al dan niet mag geschieden zonder dat daarvan uitdrukkelijk in de jaarrekening is gebleken, wordt afgedaan in een voetnoot, waarin slechts de opvattingen van een aantal schrijvers worden geciteerd.

In het deel, handelend over de motieven voor reservering in het particuliere bedrijfsleven, volgt schrijver een andere indeling dan algemeen gebruikelijk is. Een motivering hiervoor ontbreekt. Aan het liquiditeitsmotief, de vervangingsfinanciering en de fiscale invloeden wordt — en terecht — veel aandacht geschonken, doch dit ware ook binnen de gebruikelijke indeling mogelijk geweest. Een nadeel van de gekozen opzet is, dat het hoofdstuk over „Organisatie en toestand van de kapitaalmarkt” en het hoofdstuk „Machtsfactoren” geen gelukkige plaats hebben gevonden. Wellicht zijn daardoor ook de beschouwingen in eerstgenoemd hoofdstuk wat aan de oppervlakte gebleven. In het hoofdstuk „Fiscale invloeden” had de reserve voor naar de toekomst verschoven belastingen, alsmede het geheel of gedeeltelijk reserveren van de investeringsaftrek meer aandacht verdiend, gezien de grote betekenis, die aan deze faciliteiten voor de financiering van vele ondernemingen moet worden toegekend.

In deel III schetst schrijver de geschiedenis van de reservering bij het Staatsbedrijf der P.T.T., de Staatsmijnen in Limburg en gemeentebedrijven; hij komt aan de hand daarvan tot een aantal conclusies omtrent het vraagstuk van de reservering bij Overheidsbedrijven. Hij zet uiteen, waarom reservering bij overheidsbedrijven, welke als „self-supporting” bedoeld zijn, noodzakelijk is om de voortzetting en ontwikkeling van het bedrijf te verzekeren. Naar de opvattingen van de schrijver dient de zelfstandigheid van deze bedrijven echter wel in zoverre te worden beperkt, dat de Overheid enerzijds tegen te vèrgaande reservering moet waken in een tijd, dat de gewenste conjunctuur- of structuurpolitiek zich hiertegen verzet en anderzijds moet voorkomen, dat de beschikbare reserve-middelen worden aangewend voor investeringen, die niet in het overheidsbeleid passen.

Een uitgebreide literatuurlijst, die behalve m.b.t. de reservering bij overheidsbedrijven uitsluitend Nederlandse titels bevat, besluit het boek.

's-Gravenhage.

Prof. Dr. P. L. VAN DER VELDEN.

Brinley Thomas (editor): *Economics of International Migration*. Proceedings of a Conference held by the International Economic Association. MacMillan & Co Ltd, London 1958, 497 blz., 45/.

Wanneer men het woord emigrant hoort of leest, denkt men onwillekeurig aan de vloed van Europese emigranten, die in de periode 1840-1914 naar de „Nieuwe Wereld” stroomde. De meeste Nederlanders echter weten ook — veelal uit hun naaste omgeving — van emigranten, die na het jaar 1945 ons land verlieten, meestal naar een land behorende tot het Britse Gemenebest. Voorts is gemeengoed de informatie over het ernstige, politieke vluchtelingenprobleem in het Midden Oosten, als gevolg van de uitstoting van Arabieren, die voorheen hun woonstee in Israël hadden.

Weinigen daarentegen zijn bekend met de migratie, die plaatsvindt in het Verre Oosten. Ook heeft de gemiddelde burger de indruk, dat het vooral het persoonlijke initiatief van de enkeling was — gedreven door de drang naar betere levenskansen voor hemzelf of voor zijn nazaten, dan wel door de vaste wil om zich te distancieren van hetgeen hem als hinderlijk voorkwam op politiek of religieus vlak in het land van geboorte — die de mate van emigratie bepaalde. Migratie is echter tevens sterk verweven met structuurveranderingen in het economische, sociologische en psychologische vlak. Het valt daarbij op, hoe weinig aandacht economisten aan deze materie hebben geschonken.

De 19e eeuwse emigratie uit Europa werd vooral bepaald door de mate van investeringen uit Europa in de, wat we nu plegen te noemen „onderontwikkelde gebieden”. De Verenigde Staten behoorden in de vorige eeuw ook nog tot die groep landen. Er was toen sprake van een sterk samengaan van investeringen en emigratie naar overzeese gebieden, met als gevolg een gezonde spreiding van zowel economische kracht als van welvaart, gepaard gaande met een culturele penetratie. Deze correlatie werd als gevolg van twee wereldoorlogen, verbroken. In onze huidige wereld zijn de meeste onderontwikkelde gebieden structureel overbevolkt, met alle gevolgen van dien. Van een gezond samengaan van investeringen in deze gebieden met emigratie uit de hoger ontwikkelde landen is geen sprake meer.

Wie zich voor deze problemen interesseert, zal het hierboven genoemde boek met grote belangstelling lezen. Het is een bundel van 24 voortreffelijke lezingen en het verslag van de daaropvolgende gedachtenwisseling, gehouden voor de 7e Conferentie van de „International Economic Association” in 1955. Deskundigen van internationale faam op het gebied van financiën, economie, sociologie en migratie geven in deze voordrachten hun opinie over vrijwel elk aspect verbonden met het migratieprobleem. Het zal de Nederlandse lezer daarbij goed doen onder deze voordrachten een voortreffelijke te vinden van Prof. E. W. Hofstee over de Nederlandse emigratie. Teneinde de leeslust op te wekken moge ik onze geleerde landgenoot aanhalen in een van zijn conclusies:

„In een land met een sterke bevolkingsgroei, betekent het vinden van een betrekking voor velen, dat ze een aanmerkelijke „sociale afstand” hebben af te leggen. Het bewustzijn van dit feit maakt mensen minder bang voor de veranderingen in omgeving, die nu eenmaal gepaard gaan met emigratie”.

Dit boek is interessant, zowel voor de leek als voor de vakman. In kritische zin zou kunnen worden opgemerkt, dat slechts een enkele van de inleiders uit eigen ervaring bekend is met de praktijk van het zo gecompliceerde migratiewerk. Het boek is een welkome aanwinst tot de beperkte literatuur op dit gebied.

Washington D.C.

Dr. R. L. BEUKENKAMP.

RECTIFICATIE

De praktijk der verticale prijsbinding

Mr. G. E. Kruseman te Amsterdam schrijft ons, dat in zijn artikel onder bovenstaande titel, afgedrukt in „E.-S.B.” van vorige week, de eerste zin van de laatste alinea op blz. 699, rechter kolom, als volgt moet worden gelezen: „Ten bewijze dat de verklaring hiervan *niet* moet worden gezocht in een of ander verschil, voortvloeiend uit de aard der beide produkten, vermeld ik ten slotte dat ook de stofzuigers der Nederlandse fabrieken — die met één uitzondering alle bij het kartel zijn aangesloten — in ons land aanzienlijk goedkoper zijn dan in de nabluranden (en in het buitenland in het algemeen)”. Doordat in het artikel het woordje „niet” ontbreekt, staat er dus het tegendeel van wat schrijver had bedoeld.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

Nu de zomermaanden achter de rug zijn hebben de extra-voorraadjes bankbiljetten die door vakantiegangers opgeslagen en uitgegeven plegen te worden weer voor een groot deel hun weg terug naar De Nederlandsche Bank gevonden. Voornamelijk aan dit terugstromen van bankbiljetten, waarmee in de week, eindigend 8 september, f. 115 mln. was gemoeid, hebben de banken het te danken dat hun saldo bij de Bank slechts een bescheiden daling aan de dag heeft gelegd. Dit ondanks het feit dat er per saldo ca. f. 100 mln. meer op nieuw geplaatst schatkistpapier moest worden betaald dan er op vervallende promessen werd ontvangen. Ook uit anderen hoofde — wellicht in verband met belastingbetalingen — moesten flinke bedragen naar de rekening van de Schatkist worden overgeboekt.

Een klein deel van het door de banken wegens nieuw verworven schatkistpapier verschuldigde bedrag, t.w. nog geen f. 3 mln., moest niet aan de Staat, maar aan de Bank, worden betaald. Het betreft hier het schamele resultaat van de onderhandse plaatsing van drie-maandspapier waarop sinds 4 september jl. bij de Bank biedingen konden worden gedaan. Het toewijzingsdisconto blijkt 2 9/16 pCt. te hebben bedragen, 1/16 pCt. onder dat van de laatste tender. Kennelijk heeft de markt op dit niveau weinig of geen belangstelling voor het driemaandspapier, en alleen voor zover het in de bedoeling heeft gelegen om hieromtrent zekerheid te krijgen, is er dan ook sprake van een geslaagde operatie, zij het dan ook dat de patiënt is overleden.

De mogelijkheid om bij de Bank biedingen te doen is 11 september stopgezet; de Bank maakte toen ruim baan voor de Schatkist, die niet alleen aankondigde op 15 september een tender voor 3- en 12-maandspromessen te zullen houden maar die zich ook tot nader order befeit verklaarde om over de toonbank 2-, 3- en 5-jarige schatkistbiljetten af te geven. Hierop zal, evenals op de in augustus geplaatste biljetten, een rente worden vergoed van resp. 3½, 3⁵/₈ en 3⁷/₈ pCt.

De kapitaalmarkt.

Het Dow Jones gemiddelde voor industrials heeft vrijdag een nieuw record bereikt, en dat van april 1956 (521,05) gebroken, al volgde later op de dag een bescheiden reactie. De jongste gegevens over de industriële produktie, de woningbouw en de kleinhandelsomzetten wijzen alle in de goede richting, en zelfs blijkt uit de enquêtes, dat het bedrijfsleven voornemens is in het vierde kwartaal 1958 een groter bedrag uit te trekken voor investeringen in vaste activa, nadat deze sinds het derde kwartaal 1957 een gestage daling hebben ondergaan. In de obligatiesector was het evenwel nog niets gedaan; het rendementspeil voor overheidsobligaties heeft thans de hoogste stand in meer dan 25 jaar bereikt.

In Amsterdam verliep het koersverloop parallel aan dat van Wall Street. Uit onderstaande tabel blijkt echter dat van het breken van de records van vorige jaren nog geen sprake is.

A.N.P.-C.B.S. indexcijfers (1953 = 100)

1955—1957	Alg.	Intern.	Industr.	Scheepv.	Banken	Indon.
Hoogste stand.....	241	357	181	179	174	192
Stand 12/9 1958.....	213	303	159	139	127	89

De obligatiesector verkeert in betrekkelijke rust, die naderhand misschien de stilte voor de (begrotings)storm zal blijken te zijn. Sinds de Bank voor Nederlandsche Gemeenten 8 augustus de inschrijving openstelde op f. 100 mln. 4³/₄ pCt. 30-jarige obligaties à 99¹/₂ pCt., heeft geen emissie van betekenis meer plaats gevonden. Wel heeft deze bank blijkens haar Mededelingenblad van september in de periode 1 juli-15 augustus een bedrag van f. 91,2 mln. aan onderhandse leningen gecontracteerd, maar de modaliteiten hiervan werden niet gepubliceerd. Het dagblad „Trouw” wist bovendien te melden dat de laatste tijd door de Bank voor Nederlandsche Gemeenten 30-jarige leningen zijn geplaatst met een rentevoet van 4⁵/₈ pCt. en tegen overigens dezelfde voorwaarden als die van de jongste obligatielening. Ten slotte heeft de Utrechtsche Hypotheekbank gedurende korte tijd 4¹/₂ pCt. 25-jarige pandbrieven afgegeven tegen de koers van 98¹/₂ pCt. Het ziet er dus naar uit, dat de daling van de kapitaalmarktrente zich in bescheiden mate heeft voortgezet.

De gemeenten hebben dit jaar een dankbaar gebruik gemaakt van het feit dat de Staat zich in 1958 tot dusverre

aan zijn, bij het indienen van de vorige begroting afgelegde, belofte heeft gehouden om geen beroep op de open kapitaalmarkt te doen. De langlopende schulden ten laste van de gemeenten zijn in het eerste halfjaar met f. 1.200 mln. gestegen, de kortlopende schulden zijn met f. 535 mln. gedaald tot f. 1.425 mln., als men ten minste evenals de Bank voor Nederlandsche Gemeenten rekening houdt met het saldo groot f. 110 mln. op de Amsterdamse gemeentegiro. Daar de Regering het toelaatbaar acht als de vlottende schulden van de gemeenten 25 pCt. van hun gewone inkomsten bedragen, d.i. f. 600 mln., was er medio 1958 nog ca. f. 825 mln. te consolideren. Daarnaast blijkt weliswaar dat op 1 juni 1958 in verband met lopende verplichtingen voor kapitaalsuitgaven ruim f. 740 mln. meer nodig was dan er op dat tijdstip aan vaste leningen was gecontracteerd, maar dit bedrag kan bezwaarlijk als een reeds thans bestaande consolidatie-achterstand worden aangemerkt.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	2 jan. 1958	5 sept. 1958	12 sept. 1958
Algemeen		168	208	213
Internat. concerns		237	295	303
Industrie		126	157	159
Scheepvaart		117	137	139
Banken		106	125	127
Indon. aand.		64	87	89

Aandelen

Kon. Petroleum	f. 147,30	f. 164,60	f. 165,25
Unilever	311 ¹ / ₄	393 ¹ / ₂	408 ¹ / ₂
Philips	230 ¹ / ₂	324	337 ¹ / ₂
A.K.U.	142 ¹ / ₂	201 ¹ / ₂	217 ¹ / ₂
Kon. N. Hoogovens	241	334 ¹ / ₂	327
Van Gelder. Zn.	170	193	192 ¹ / ₂
H.A.L.	132 ³ / ₄	141	143 ¹ / ₄
Amsterd. Bank	191 ¹ / ₂	227	229 ³ / ₄
H.V.A.	84 ³ / ₄	103 ¹ / ₂	108

Staatsfondsen

2 ¹ / ₂ pCt. N.W.S.	59 ³ / ₄	60 ³ / ₄	60
3 ¹ / ₂ pCt. 1947	85 ¹ / ₂	91 ¹ / ₂	91 ¹ / ₂
3 ¹ / ₂ pCt. 1955 I	81 ¹ / ₂	88	88 ³ / ₄
3 pCt. Grootboek 1946	80 ¹ / ₄	89 ¹ / ₂	89 ³ / ₄
3 pCt. Dollarlening	90	91 ³ / ₄	91 ³ / ₄

Diverse obligaties

3 ¹ / ₂ pCt. Gem. R'dam 1937 VI ...	84	91 ¹ / ₄	91 ³ / ₄
3 ¹ / ₂ pCt. Bk. v. Ned. Gem. 1954 II/III	79 ³ / ₄	85 ³ / ₄	86 ³ / ₄
3 ¹ / ₂ pCt. Nederl. Spoorwegen	84 ¹ / ₂	91 ¹ / ₂	92
3 ¹ / ₂ pCt. Philips 1948	90	94 ¹ / ₂	95 ³ / ₄
3 ¹ / ₂ pCt. Westl. Hyp. Bank	80	85 ³ / ₄	85 ³ / ₄
6 pCt. Nat. Woningb.len. 1957	104 ³ / ₄	109 ³ / ₄	109 ³ / ₄

New York

Aandelenkoersgemiddelde			
Dow Jones Industrials	439	513	519

M. P. GANS.

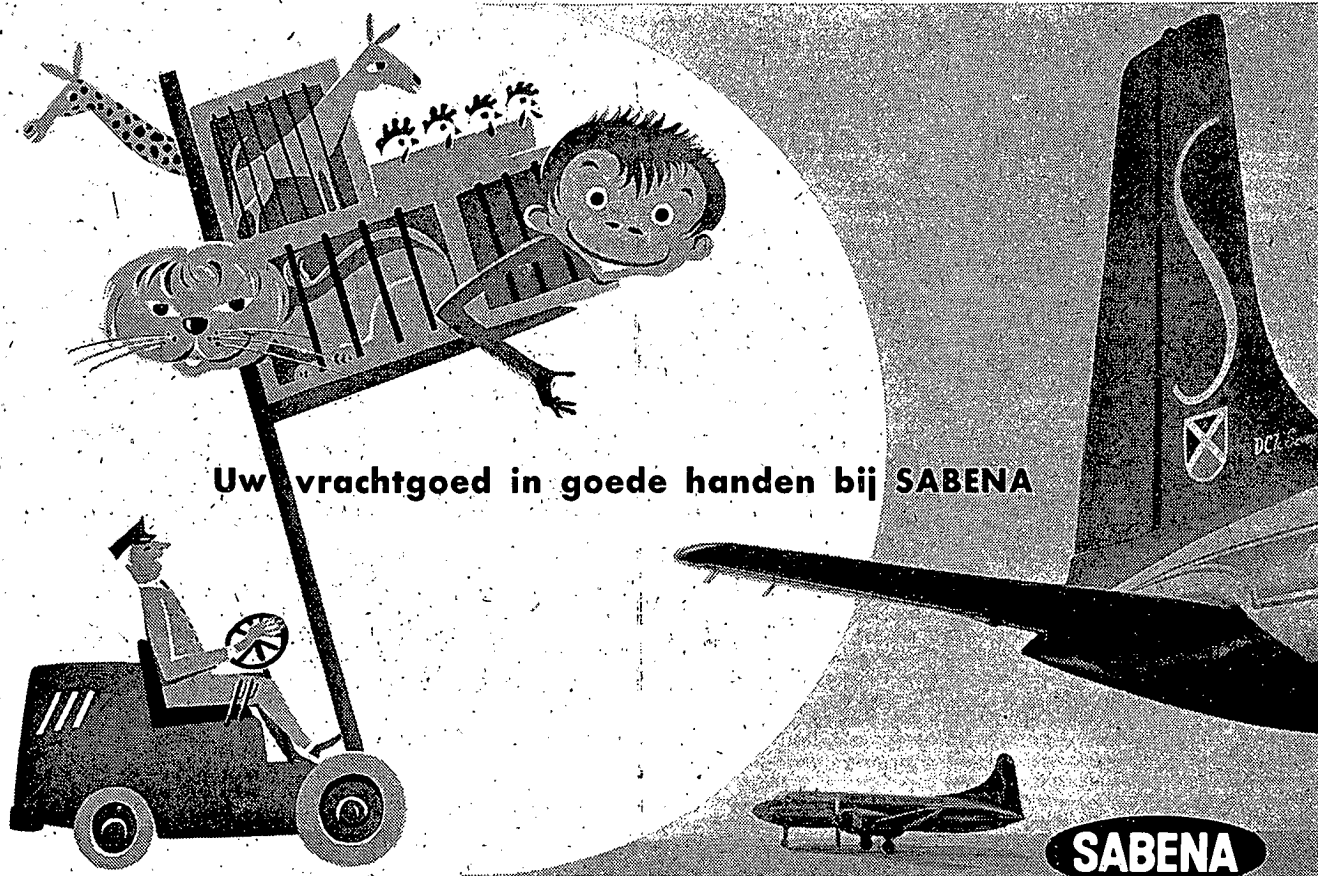
BULL PONSKAARTENSISTEEM

BULL NEDERLAND

ADMINISTRATIE. EN STATISTIEKMACHINE MIJ. N.V.

VLIETGUISSTRAAT 26 - AMSTERDAM-WEST

TELEFOON 80303



Uw vrachtgoed in goede handen bij **SABENA**

SABENA SCHIPHOL KAMER '67-68, TEL. 724320

BELGIAN *World* AIRLINES

Dekking van pensioenverplichtingen

De keuze tussen

Eigen Beheer en *Herverzekering*

is afhankelijk van velerlei factoren.

Een objectieve beoordeling van dit vraagstuk geeft ons gespecialiseerd

BUREAU VOOR PENSIOENFONDSEN

De deskundige adviezen van dit Bureau zijn afgestemd op een zo groot mogelijk profijt van de gestorte premies met inachtneming van de vereiste zekerheid voor de deelnemers.



DE TWENTSCHE BANK

Uw financiële raadsman

GEMEENTE DORDRECHT

Ter gemeentesecretarie afdeling financiën, bedrijven en belastingen, wordt gevraagd een ambtenaar in de rang van

HOOFDAMBTENAAR

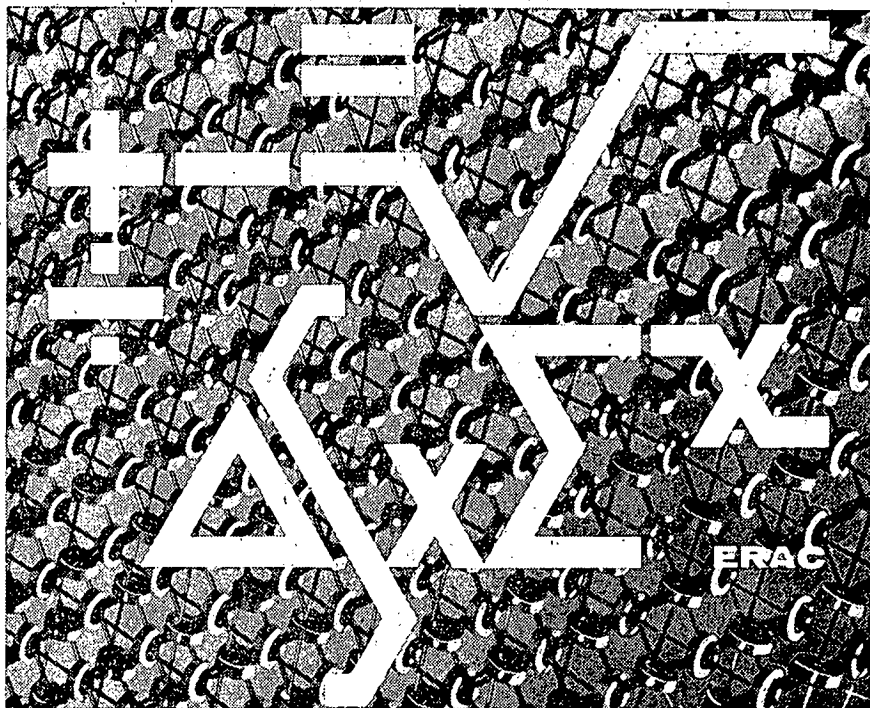
salarisgrenzen f. 680,39 tot f. 890,27 per maand. Aanstelling boven het minimum is mogelijk.

Een benoeming tot de hogere rang van referendaris, nu of later, is niet uitgesloten.

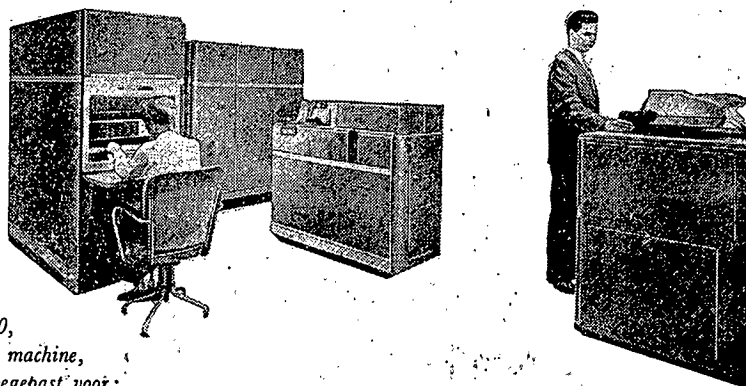
Vereist zijn, naast een goede algemene ontwikkeling en kennis der gemeente-administratie, een brede ervaring en kennis van de vraagstukken, die zich bij het beheer en de administratie der gemeentefinanciën, o.m. met betrekking tot de gemeentelijke bedrijven, voordoen.

Van toepassing zijn de regelingen voor vakantie-toelage, verplaatsingskosten en studiekosten, ziektekostenvoorziening I.Z.A.

Sollicitaties met uitvoerige inlichtingen over opleiding, vroegere en huidige werkzaamheden en met opgave van referenties binnen 10 dagen aan burgemeester en wethouders.



In het IBM Electronisch Reken- en Administratie-Centrum (ERAC) te Amsterdam staat de IBM 650, de meest gebruikte Computer ter wereld, op basis van een uurtarief te uwer beschikking. Deze elektronische reken- en administratiemachine wordt reeds door vele bedrijven en instellingen ingeschakeld bij de oplossing van hun wetenschappelijke, technische en administratieve problemen.



*De IBM 650,
een universele machine,
werd reeds toegepast voor:*

Actuariële berekeningen
Antenne-berekeningen
Brug-constructies
Cam-design
Destillatie-kolommen
Irrigatie-problemen
Kadaster-berekeningen
Kernreactor-berekeningen
Operational Research
Pijpleidingen
Stabiliteitsberekeningen
Statische berekeningen
Sterkte-berekeningen
Transformator-berekeningen
Trillingsanalyse
Vliegplantabellen
Warmte-wisselaars
**en vele administratieve en
commerciële toepassingen.**

Een staf van deskundigen is beschikbaar om u bij de oplossing van uw problemen behulpzaam te zijn. Een uitgebreide programma-bibliotheek staat kosteloos te uwer beschikking.



Sarphatistraat 47-55, Amsterdam
Telefoon 740669-745900-746798

Laat Uw
reisbureau
het U
voorrekenen



vliegen is goedkoper
dan U denkt!



Bangkok
Singapore
Hongkong

Dit zijn drie
van de plaatsen
waar de
Nationale
Handelsbank n.v.
eigen kantoren
heeft.

Voor de ontwikkeling van Uw zaken en
contacten met de plaatsen in

AZIË



is de Bank die in dat werelddeel zelf
grote ervaring heeft de aangewezen
intermediair.

Dat is de

**Nationale
Handelsbank n.v.**

gevestigd te Amsterdam sinds 1863

'S-GRAVENHAGE · AMSTERDAM · ROTTERDAM

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende
functies. Het aantal reacties, dat deze annonces
ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate
bevredigend; begrijpelijk: omdat er bijna geen
grote instelling is, die dit blad niet regelmatig
ontvangt en waar het niet circuleert!



Bij het Instituut voor Bodemvruchtbaarheid te Groningen
wordt gevraagd een

**ADJUNCT-DIRECTEUR
(ACADEMICUS)**

die belast zal worden met de dagelijkse leiding van de
werkzaamheden van het instituut. Salaris volgens rijks-
regeling. Sollicitaties onder no. 863R/7188 (in linker-
bovenhoek env. en brief) vóór 1 november 1958 in te
zenden aan de secretaris van het bestuur: Ir. P. A. den
Engelse, 1e v. d. Boschstraat 4 te Den Haag.